
Tvorba a hodnotenie edukačných publikácií

Sprievodca

NÁRODNÝ INŠTITÚT VZDELÁVANIA A MLÁDEŽE

Tvorba a hodnotenie edukačných publikácií

Mgr. Dominika Koperová, PhD.

Obsah

<u>Úvod</u>	3
1 <u>Východiská a princípy tvorby edukačných publikácií</u>	4
1.1 <u>Edukačné publikácie a ich význam v kontexte kurikulárnych zmien</u>	6
1.2 <u>Legislatívne a koncepcné východiská</u>	8
1.3 <u>Kritériá hodnotenia edukačných publikácií</u>	9
2 <u>Štruktúra a obsah edukačných publikácií</u>	14
2.1 <u>Všeobecná štruktúra</u>	15
2.2 <u>Špecifikácia podľa vzdelávacích oblastí</u>	18
3 <u>Didaktické princípy pri tvorbe edukačných publikácií</u>	23
3.1 <u>Aplikácia pedagogických a didaktických princíпов</u>	24
3.2 <u>Zohľadnenie štýlov učenia a individuálnych potrieb žiakov</u>	26
4 <u>Hodnotenie edukačných publikácií</u>	28
4.1 <u>Hodnotenie z hľadiska súladu so štátnym vzdelávacím programom</u>	29
4.2 <u>Hodnotenie z pohľadu učiteľa</u>	30
4.3 <u>Hodnotenie z pohľadu žiaka</u>	31
4.4 <u>Empirické overovanie účinnosti edukačných publikácií</u>	31
4.5 <u>Proces hodnotenia s cieľom vydávania certifikátu</u>	32
5 <u>Spolupráca a sieťovanie</u>	38
5.1 <u>Spolupráca vydavateľstiev a odborných inštitúcií</u>	39
5.2 <u>Partnerstvá medzi autormi, učiteľmi, školami a odborníkmi</u>	39
5.3 <u>Spätná väzba zo školskej praxe a jej zapracovanie</u>	40
5.4 <u>Profesijné učenie sa a sieťovanie škôl v oblasti edukačných publikácií</u>	40
5.5 <u>Fázový model spolupráce pri tvorbe edukačnej publikácie</u>	41
<u>Záver</u>	43
<u>Literatúra</u>	44

Úvod

**„Učebnica by mala otvárať dvere k poznaniu,
nie ich zatvárať.“**

Jerome Bruner

Predkladaný sprievodca vznikol ako podpora pre autorov, vydavateľov, recenzentov, učiteľov, riaditeľov a všetkých, ktorí sa podieľajú na tvorbe, posudzovaní, ale aj používaní edukačných publikácií. V predkladanom materiáli používame pojem edukačná publikácia pre súhrn tlačných a digitálnych materiálov, ktoré systematicky podporujú vyučovanie a učenie – najmä učebnice, pracovné učebnice, pracovné zošity a digitálne vzdelávacie zdroje (vrátane online platforiem a databáz úloh).

Cieľom sprievodcu nie je ponúknuť univerzálny a nemenný návod, ale predstaviť rámec, ktorý pomáha pri premyslenom navrhovaní, výbere a hodnotení učebníc a ďalších materiálov.

Kvalitná edukačná publikácia dnes znamená oveľa viac než iba spracovaný súbor faktografických informácií. Má podporovať rozvoj základných gramotností, kľúčových kompetencií, viesť žiakov k zodpovednosti za vlastné učenie, rozvíjať ich motiváciu a sebavedomie, umožniť im pracovať spôsobom, ktorý rešpektuje ich potreby, a zároveň poskytovať učiteľom metodickú oporu v každodennej pedagogickej činnosti.

Tvorba učebníc musí vychádzať zo štátneho vzdelávacieho programu a byť s ním v súlade. Štátny vzdelávací program určuje ciele, ktorých dosahovanie majú edukačné publikácie podporovať. Kvalitné učebnice preto reflektujú dôraz na rozvoj žiakov, individualizáciu učenia, inkluzívne prístupy a prepájanie vzdelávania s reálnym životom.

Sprievodca ponúka prehľad východísk, princípov a kritérií tvorby edukačných publikácií tak, aby sa stali nielen kompasom, ktorý ukazuje cestu, ale aj nástrojom, ktorý uľahčuje samotnú cestu učenia sa.

Učebnice môžu ukazovať smer, ale cesta poznania patrí žiakovi.

1

Východiská a principy tvorby edukačních publikací

Učebnice a ďalšie edukačné publikácie na Slovensku prešli od 20. storočia výraznou premenou. V období socializmu fungovali ako jednotný, centrálny riadený nástroj a ich hlavnou úlohou bolo sprostredkovať obsah v súlade s ideologickými požiadavkami. Pre každý predmet a ročník existovala jedna schválená učebnica, ktorú školy povinne používali. Po roku 1989 sa začal otvárať priestor pre pluralitu – pribúdali viacerí vydavatelia a autori a postupne sa formovala prax hodnotenia a schvaľovania učebníc, hoci zabezpečovanie zostávalo ešte dlhé roky pomerne centralizované. Významným míľnikom bolo prijatie zákona č. 245/2008 Z. z. (školský zákon), ktorý zaviedol princíp plurality učebníc a umožnil školám vyberať si z viacerých alternatív. Zmena paradigmy však prichádzala postupne a školy si len pomaly zvykali na situáciu, v ktorej už neexistoval „jeden oficiálny text“.

V poslednom desaťročí vstúpila do oblasti edukačných publikácií digitalizácia a nové prístupy ku kurikulu. Učebnice dnes nadobúdajú podobu elektronických verzií, databáz úloh, multimediálnych doplnkov aj hybridných formátov, ktoré spájajú tlačný a digitálny obsah. Učebnica sa tak mení z prevažne statického textu na flexibilné a otvorené vzdelávacie prostredie. Tradičný model „učebnica a pracovný zošit“ sa mení na pracovnú učebnicu alebo rozširuje o digitálne platformy, online cvičenia a interaktívne prvky. Na Slovensku bol jedným z prvých pokusov v oblasti digitalizácie projekt eAktovka (spustený v roku 2011), ktorý sprostredkoval elektronické verzie učebníc. Jeho využívanie však limitovali technické bariéry, nedostatočná dostupnosť zariadení v školách a používateľská nepraktickosť. Aj keď portál vo svojej modernizovanej verzii funguje dodnes, neobsahuje všetky aktuálne tituly, čo odráža širší problém – digitalizácia obsahu postupuje pomalšie a dostupnosť digitálnych učebníc je v mnohých prípadoch stále obmedzená. Novela školského zákona zavádza systémové riešenie digitalizácie edukačných publikácií prostredníctvom Knižnice edukačných publikácií (§ 13aa). Ide o centrálny elektronický priestor spravovaný ministerstvom školstva, v ktorom sú sprístupňované elektronické verzie publikácií s certifikátom. Cieľom tohto nástroja je zabezpečiť jednotnú dostupnosť kvalitných vzdelávacích materiálov pre školy, učiteľov aj žiakov a podporiť širšie využívanie digitálnych zdrojov vo vyučovaní.

Pre mnohé školy je problémom najmä nerovnaké materiálne vybavenie, ktoré sťažuje systematické zavádzanie digitálneho obsahu do vyučovania. Digitalizácia preto nie je len otázkou formy publikácií, ale aj otázkou funkcie: učebnica sa stáva interaktívnym nástrojom, ktorý reaguje na potreby žiakov, podporuje diferenciaciu a vytvára priestor na individualizované učenie.

Školská prax zároveň ukazuje, že učebnica zostáva pre veľkú časť učiteľov najdôležitejším didaktickým nástrojom. Výskumy z rôznych vyučovacích oblastí (napr. Scott & Husain, 2021; ŠPÚ, n.d.; ŠPÚ, 2015a, 2015b) potvrdzujú, že učitelia ju využívajú veľmi často – pri mnohých predmetoch dokonca na väčšine vyučovacích hodín. Zároveň však poukazujú na nespokojnosť týkajúcu sa aktuálnosti, didaktickej prepracovanosti a primeranosti úloh pre žiakov. Zistenia medzinárodného merania TALIS (OECD, 2019) ukazujú, že slovenskí učitelia sa spoliehajú na učebnice ako na hlavný zdroj obsahu výraznejšie než ich kolegovia v krajinách severnej Európy, kde učebnica slúži skôr ako jeden z viacerých podporných materiálov v širšom ekosystéme zdrojov.

Medzinárodné výskumy zároveň upozorňujú, že kvalita učebníc má priamy dopad na výsledky žiakov. Učebnice, ktoré ponúkajú rôznorodé texty, premyslenú gradáciu úloh, problémové situácie a možnosti aplikácie vedomostí, podporujú rozvoj čitateľskej a matematickej gramotnosti. Výsledky PISA (OECD, 2019; 2023) naznačujú, že kvalita vzdelávacích materiálov môže byť jedným z faktorov, ktoré súvisia s výsledkami žiakov. Analýzy medzinárodných meraní PISA a PIRLS ukazujú, že krajiny s nadpriemernými výsledkami poskytujú žiakom rozsiahle príležitosti pracovať s rôznorodými, náročnejšími a jasne štruktúrovanými textami a úlohami. V týchto systémoch sa učebnice častejšie vyznačujú metodickou prepracovanosťou, obsahujú problémové úlohy, reflektívne otázky a ponúkajú učiteľom oporu pri plánovaní výučby. Naopak, výskumy poukazujú na to, že v prostrediach, kde učebnice zostávajú prevažne faktografické, málo interaktívne alebo obsahujú len nízkoúrovňové úlohy, sa žiaci stretávajú s ťažkosťami pri porozumení textu, pri aplikácii poznatkov vo vyučovaní aj v testových situáciách (Kolovou et al., 2009; Mihajlovska et al., 2025; Mullis & Martin, 2019; OECD, 2021). Tieto zistenia naznačujú, že modernizácia edukačných publikácií nie je len estetická alebo technická otázka, ale kľúčová súčasť zlepšovania vzdelávacích výsledkov žiakov.

1.1 Edukačné publikácie a ich význam v kontexte kurikulárnych zmien

Edukačné publikácie sú predmetom samostatného didaktického výskumu, ktorý sa v pedagogike označuje ako teória učebnice. Podľa Průchu (2016) má učebnica viacero základných funkcií: informačnú, transformačnú, motivačnú, riadiacu, kontrolnú a kultúrno-výchovnú. Pri tvorbe učebníc je potrebné tieto funkcie zohľadniť komplexne – publikácia, ktorá napĺňa len časť z nich, neplní svoju úlohu v plnom rozsahu. Moderná edukačná publikácia preto nemá byť iba nositeľom učebného textu, ale všestranným edukačným médiom, ktoré zásadne ovplyvňuje proces vyučovania aj učenia.

Učebnice, pracovné zošity, metodické príručky či digitálne zdroje predstavujú jeden zo základných pilierov vzdelávacieho procesu. Nie sú len prenášačom kurikula, ale prostredím, v ktorom sa kurikulárne zmeny reálne realizujú. To, aké texty žiaci čítajú, aké úlohy riešia, ako si usporadúvajú vedomosti a aké typy zručností rozvíjajú, je do veľkej miery formované obsahom a štruktúrou edukačných publikácií. Ak kurikulum určuje, čo a prečo sa má učiť, edukačná publikácia poskytuje odpoveď na otázku ako. Bez nej by reforma zostala iba v rovine dokumentov bez dosahu na každodenný život školy. Učebnice zároveň ovplyvňujú poradie a tempo učenia, typy úloh, štýl práce učiteľa aj celkovú skúsenosť žiaka s učením.

V súvislosti so zavádzaním nového štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie (2023) sa význam edukačných publikácií ešte prehĺbuje. Publikácie transformujú obsahové a výkonové štandardy do zrozumiteľnej, praktickej a metodicky prepracovanej podoby, ktorá umožňuje učiteľom orientovať sa v požiadavkách kurikula a žiakom postupne rozvíjať základné gramotnosti alebo zručnosti. Kým staršie učebnice mali prevažne textový, encyklopedický charakter, súčasné publikácie častejšie obsahujú schémy, vizualizácie, diferencované úlohy, reflektívne otázky, kontextové problémové úlohy či prepojenia na online zdroje. V matematike pribúdajú úlohy rozvíjajúce finančnú a dátovú gramotnosť, v jazyku a komunikácii rastie

dôraz na porozumenie textu, argumentáciu a produkciu vlastných výstupov. V prírodovedných predmetoch sa presadzuje bádateľský, výskumne ladený prístup, v ktorom žiak získava poznatky prostredníctvom pozorovania, pokusov a riešenia problémov, nie iba reprodukciou faktov.

Medzinárodné porovnania ukazujú, že kvalita edukačných publikácií je celosvetovou témou. Severské krajiny pracujú s otvorenými modulárnymi učebnicami, ktoré sú prepojené s digitálnymi platformami a ponúkajú vysokú mieru adaptovateľnosti. Poľsko využíva centralizovaný model s jasne stanovenou štandardizáciou učebníc a rozsiahlymi digitálnymi riešeniami. Česká republika stabilne uplatňuje pluralitu učebníc a dôraz kladie na vlastné rozhodovanie medzi vydavateľmi. Slovensko stojí na priesečníku týchto modelov – pluralita existuje, avšak systémový rámec a kvalita publikácií sú niekedy premenlivé.

Výskumy upozorňujú, že kvalita učebníc môže významne ovplyvňovať výsledky žiakov. PISA 2018 a 2022 ukazujú, že žiaci v krajinách s nadpriemernými výsledkami sa pravidelne stretávajú s rôznorodými a náročnejšími textami, s problémovými úlohami a s úlohami vyžadujúcimi prácu s chybou, interpretáciu a aplikáciu poznatkov (OECD, 2021; OECD, 2023). PIRLS zdôrazňuje potrebu práce s bohatou paletou literárnych a informačných textov a procesmi porozumenia, ktoré nie sú založené len na identifikácii faktov, ale aj na interpretácii a kritickom hodnotení (Mullis & Martin, 2019). Štúdie zamerané na učebnice navyše ukazujú, že v mnohých krajinách je problémových úloh málo, čo žiakom obmedzuje príležitosť rozvíjať schopnosť riešiť neštandardné situácie (Kolovou et al., 2009).

Význam edukačných publikácií rastie aj v súvislosti so vzdelávaním orientovaným na rozvoj jednotlivých gramotností. Nový štátny vzdelávací program (ďalej aj ŠVP) presúva ťažisko od memorovania k rozvoju gramotností, kľúčových kompetencií, mäkkých zručností a schopnosti prepájať poznatky medzi predmetmi. Edukačné publikácie musia tento posun reflektovať – mali by obsahovať úlohy simulujúce reálne životné situácie, podporovať argumentáciu, spoluprácu, prácu s chybou, kritické myslenie a prenos poznatkov. Učebnice zároveň zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri vyrovnávaní rozdielov medzi žiakmi: ak sú kvalitné a dostupné, môžu prispieť k rovnosti šancí; ak chýbajú, rozdiely sa prehlbujú.

Moderné učebnice sa preto vyznačujú flexibilitou, udržateľnosťou a digitálnou prepojenosťou. Obsahujú moduly, online doplnky, digitálne úlohy či aplikácie na podporu formatívneho hodnotenia. Súčasné didaktické prístupy tieto princípy ďalej rozvíjajú, pričom významnú úlohu zohrávajú konštruktivistické prístupy k učeniu – žiak si poznatky konštruuje aktívne, prostredníctvom skúmania, diskusie a riešenia problémov, a univerzálneho dizajnu pre učenie (Universal Design for Learning, UDL), ktorý zdôrazňuje potrebu viacerých foriem prezentácie obsahu, viacerých možností preukazovania vedomostí a podporu motivácie rôznorodých žiakov (Meyer et al., 2014). Pri tvorbe edukačných publikácií je vhodné zohľadňovať pluralitu didaktických prístupov. Popri konštruktivistickom prístupe zohrávajú významnú úlohu aj iné empiricky overené stratégie vyučovania, napríklad explicitné vyučovanie (Direct Instruction) alebo poznatky kognitívnej vedy o fungovaní pamäti a učení (napr. Cognitive Load Theory). Tieto prístupy zdôrazňujú význam jasného vysvetlenia pojmov, modelovania riešenia úloh a postupného upevňovania poznatkov. Kvalitná edukačná publi-

kácia preto kombinuje aktívne objavovanie so systematickým vedením žiaka tak, aby podporovala porozumenie aj stabilné osvojovanie vedomostí.

Kvalitná edukačná publikácia je preto oporou pre učiteľa aj žiaka: poskytuje jasne štruktúrovaný obsah, diferencované aktivity, metodické komentáre, reálne príklady, vizuálnu podporu a primerané výzvy. Učители a riaditelia by mali na publikácie nazerať optikou ich prínosu pre napĺňanie cieľov kurikula a pre rozvoj kompetencií žiakov – nie iba ako na zdroj faktov.

1.2 Legislatívne a koncepčné východiská

Základným legislatívnym rámcom v oblasti výchovy a vzdelávania je zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní, známy ako školský zákon. Tento dokument vytvára právny základ fungovania celého vzdelávacieho systému a určuje povinnosti štátu, škôl, učiteľov aj žiakov. Pre oblasť edukačných publikácií je dôležité, že zákon stanovuje ich súlad so štátnym vzdelávacím programom a určuje rámec ich schvaľovania, poskytovania a používania v školách.

Osobitne dôležitý je § 13, ktorý sa venuje edukačným publikáciám, učebniciam, pracovným zošitom a ďalším učebným textom. Podľa tohto ustanovenia sa vo výchove a vzdelávaní používajú publikácie, ktoré sú v súlade so štátnym vzdelávacím programom a sú zapísané v registri edukačných publikácií s certifikátom, alebo publikácie, ktoré síce certifikát nemajú, ale sú so ŠVP plne zosúladené. Podľa § 13 ods. 4 školského zákona je podmienkou vydania certifikátu aj existencia elektronickej verzie edukačnej publikácie. Digitálna podoba publikácie preto už nie je iba doplnkom alebo moderným rozšírením tlačenej učebnice, ale predstavuje zákonnú požiadavku pre jej zaradenie do registra edukačných publikácií s certifikátom. Autori a vydavatelia by mali pri tvorbe publikácií počítať s tým, že elektronickej verzii má byť funkčne prepojená s tlačenou podobou a má umožňovať jej efektívne využitie v digitálnom prostredí školy.

Mechanizmus vydávania certifikátu predstavuje spôsob, akým ministerstvo školstva garantuje odbornú, obsahovú a metodickú primeranosť edukačných publikácií. Hodnotenie publikácií sa preto netýka iba pravdivosti a správnosti faktov, ale aj ich didaktického spracovania, jazykovej úpravy, vizuálnej prehľadnosti, inkluzívnych princípov či celkovej pedagogickej využiteľnosti. Školský zákon taktiež zakotvuje princíp plurality učebníc – školy a učители si môžu vyberať z viacerých publikácií, ktoré prešli procesom certifikácie. Tento model podporuje pedagogickú autonómiu a inovácie, no súčasne zvyšuje požiadavky na kvalitu všetkých dostupných titulov, aby medzi školami nevznikli nežiaduce rozdiely.

Ďalšou dôležitou súčasťou legislatívneho rámca je § 13a školského zákona, ktorý upravuje používanie a poskytovanie učebníc a zdôrazňuje princíp ich bezplatnosti pre žiakov základných a stredných škôl. Zákon tým potvrdzuje, že učebnica je verejný statok a jej dostupnosť nesmie byť podmienená ekonomickými, sociálnymi ani regionálnymi faktormi. Súčasťou právnej úpravy sú aj ustanovenia týkajúce sa financovania, distribúcie a možností digitalizácie učebníc, čo je dôležité najmä v kontexte postupného prechodu škôl k hybridným a digitálnym vzdelávacím materiálom.

Na legislatívny rámec priamo nadväzuje štátny vzdelávací program, ktorý predstavuje základný kurikulárny dokument. ŠVP definuje hlavné ciele vzdelávania, vymedzuje kľúčové kompetencie a stanovuje obsahové a výkonové štandardy, ktoré má každý žiak počas povinnej školskej dochádzky dosiahnuť. Edukačné publikácie musia byť s týmto dokumentom v súlade, ale ich úloha nie je iba prenášať text ŠVP doslovne. Ich poslaním je interpretovať kurikulárne požiadavky tak, aby sa stali zrozumiteľným, praktickým a didakticky účinným nástrojom každodennej výučby. Publikácie musia rešpektovať výkonové štandardy, podporovať prierezové témy aj nové pedagogické stratégie, ako sú rozvoj kritického myslenia, digitálnej gramotnosti, finančnej gramotnosti či prepájanie poznatkov naprieč predmetmi.

ŠVP zároveň otvára priestor pre diferencované a inkluzívne vzdelávanie. Edukačné publikácie by preto mali obsahovať aktivity, úlohy a metodické usmernenia, ktoré umožňujú učiteľom prispôbiť výučbu rôznym potrebám žiakov – od rozdielnych úrovní pripravenosti a tempa učenia až po špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. Dôležité je aj prepojenie medzi ŠVP a školskými vzdelávacími programami (ŠkVP), ktoré si školy vytvárajú na základe štátneho rámca. Kvalitná edukačná publikácia dokáže často tento proces uľahčiť tým, že ponúka prepracované tematické celky, možnosti pre medziodborové súvislosti a metodické odporúčania, ktoré pomáhajú školám naplniť ich vlastné priority.

Štátny vzdelávací program je tak nielen záväzným rámcom, ale aj „kompasom“ pre autorov a vydavateľov. Publikácia, ktorá v súlade so ŠVP premieňa jeho ciele na zrozumiteľný, moderný a motivačný edukačný materiál, sa stáva dôležitým faktorom pri implementácii kurikulárnych zmien a pri zvyšovaní kvality vzdelávacieho procesu.

1.3 Kritériá hodnotenia edukačných publikácií

Hodnotenie edukačných publikácií je kľúčové pre zabezpečenie ich kvality, funkčnosti a súladu s kurikulumom. Kritériá hodnotenia edukačných publikácií využívajú kľúčoví aktéri v rozličných oblastiach, najmä však odborní recenzenti a pracovné skupiny pri schvaľovaní a udeľovaní certifikátu, vydavatelia pri ich tvorbe, ale môžu sa nimi riadiť aj školy a učelia pri výbere publikácií pre svoju výučbu.

Publikácia nie je iba zdrojom informácií, ale komplexným pedagogickým nástrojom, ktorý významne ovplyvňuje spôsob učenia a vyučovania. Preto je nevyhnutné hodnotiť ju z viacerých perspektív – obsahovej, didaktickej, jazykovej, vizuálnej, technickej a inkluzívnej.

Obsahové kritériá sa zameriavajú na odbornú správnosť, aktuálnosť a vierohodnosť informácií. Edukačná publikácia musí byť v súlade so štátnym vzdelávacím programom a zároveň ponúkať obsah, ktorý je vecne presný, komplexný a primerane vyvážený. Dôležité je, aby texty a úlohy prepájali teóriu s praktickými situáciami, podporovali pochopenie javov a rozvíjali u žiakov schopnosť uvažovať o obsahu v kontexte reálneho života. Odborná presnosť je základným predpokladom dôveryhodnosti každej publikácie.

Obsah edukačnej publikácie je založený na vedeckých a odborných poznatkoch, overených faktoch, teóriách, zákonoch a postupoch, reflektuje súčasný stav a vývoj vo vednej disciplíne. (pre CJ: Edukačná publikácia je založená na odborných poznatkoch didaktiky cudzích jazykov a reflektuje najnovšie trendy v spôsobe vyučovania cudzieho jazyka.)

Odborné výrazy, jednotky merania, skratky, značky a symboly použité v edukačnej publikácii sú v súlade s terminológiou príslušnej vednej disciplíny. (pre CJ: Použité výrazy sú správne a funkčne použité vo vhodnom kontexte.)

Edukačná publikácia používa terminológiu v správnom kontexte. (pre CJ: Edukačná publikácia prirodzene používa pojmy v kontexte bežného života.)

Edukačná publikácia neobsahuje zavádzajúce tvrdenia, neprezentuje subjektívny postoj autorov.

Obrázok 1: Príklad kritérií odbornej správnosti obsahu edukačnej publikácie
(pozn.: CJ – cudzie jazyky)

Didaktické kritériá hodnotia, ako je obsah pedagogicky spracovaný. Kvalitná publikácia má jasnú štruktúru, logickú nadväznosť učiva a rešpektuje vývinové a kognitívne možnosti žiakov. Mala by podporovať rozvoj kritického myslenia, čitateľskej a matematickej gramotnosti, spolupráce, komunikácie či tvorivosti. Dôležité je využívanie rôznorodých a aktivizujúcich prvkov, ako sú otázky na premýšľanie, problémové úlohy, projekty, diskusie a reflexívne zadané aktivity. Súčasťou didaktickej kvality je aj gradácia úloh, ponuka diferencovaných aktivít pre rôzne úrovne žiakov a prepojenia medzi predmetmi.

Edukačná publikácia predstavuje logicky usporiadaný a ucelený systém poznatkov.

Spracovanie edukačnej publikácie napomáha porozumeniu obsahu a organizácii práce s ňou, obsah je logicky a prehľadne štruktúrovaný a umožňuje činnosť prístup k výučbe.

Edukačná publikácia obsahuje vyvážený pomer textu, obrazového materiálu a doplňujúcich informácií a úloh.

Edukačná publikácia podporuje žiaka v hľadaní, objavovaní nových poznatkov, získavaní zručností a spôsobilostí

Edukačná publikácia rozvíja jednotlivé úrovne myšlienkových operácií.

Edukačná publikácia rozvíja činnosť žiaka pomocou rôznych typov úloh.

Edukačná publikácia uplatňuje primeranosť metód sprostredkovania obsahu vzhľadom na psychologické a fyziologické osobitosti vývinu žiaka.

Obsah edukačnej publikácie alebo edukačných publikácií zo sady edukačných publikácií má gradačný charakter.

Edukačná publikácia umožňuje používanie rôznorodých stratégií a metód učenia sa.

Obrázok 2A: Príklad kritérií didaktického spracovania edukačnej publikácie

Edukačná publikácia obsahuje dostatočne zrozumiteľné vysvetlenie alebo návod riešenia úloh.

Edukačná publikácia podporuje rôzne spôsoby a formy práce v triede (tímovú prácu, komunikáciu pri riešení úloh a pod.).

Edukačná publikácia prepája teoretické informácie s aplikáciou v bežnom živote.

Edukačná publikácia umožňuje diferenciaciu učenia sa v závislosti od potrieb a úrovne vvinu žiaka.

Edukačná publikácia umožňuje samostatné učenie sa, prípadne štúdium s minimálnou podporou.

Edukačná publikácia uplatňuje medzipredmetové vzťahy a prepojenie obsahu v rámci predmetu.

Edukačná publikácia podporuje prácu s informačnými zdrojmi.

Obrázok 2B: Príklad kritérií didaktického spracovania edukačnej publikácie

Jazykové a štylistické kritériá posudzujú zrozumiteľnosť, terminologickú presnosť a primeranosť textu cieľovej skupine. Jazyk edukačnej publikácie má byť jasný a prístupný, avšak zároveň odborný a presný. Kvalitná jazyková úprava podporuje porozumenie, motivuje žiaka a prispieva aj k rozvoju jeho vlastných jazykových a čitateľských zručností. Pri publikáciách určených pre mladších žiakov alebo pre žiakov so špecifickými potrebami je dôležité dbať na primeranú dĺžku viet, jednoduchú vetnú skladbu a vhodné vysvetlenie pojmov.

Edukačná publikácia je napísaná v súlade so štandardmi príslušného jazyka. (pre CJ: Edukačná publikácia je napísaná v súlade so štandardmi príslušného jazyka a je primeraná aj komunikačnej úrovni, pre ktorú je určená.)

Jazyk edukačnej publikácie je veku primeraný.

Edukačná publikácia využíva vhodné prvky spracovania textu – rozptyl medzi slovami, zalomenie riadkov, riadkovanie, veľkosť písma, font písma, čitateľnosť písma a farebnosť použitých prvkov.

Štylistické spracovanie edukačnej publikácie (dĺžka viet, frekvencia odborných výrazov, kohézia textu) podporuje čítavosť, čitateľnosť a zrozumiteľnosť textu.

Obrázok 3: Príklad kritérií jazykovej úpravy edukačnej publikácie (pozn.: CJ – cudzie jazyky)

Vizuálne a technické kritériá hodnotia grafické spracovanie publikácie. Typografia, ilustrácie, schémy, grafy, fotografie a farebnosť nesmú byť len estetickým doplnkom – majú podporovať porozumenie obsahu a pomáhať žiakovi orientovať sa v texte. Kvalitný vizuálny prvok dokáže sprostredkovať poznatok efektívnejšie ako dlhý opis. Do tejto kategórie patrí aj technická úroveň tlače či elektronickej verzie, ako aj prepojenie s online zdrojmi, interaktívnymi úlohami a digitálnymi platformami. Moderné edukačné publikácie by mali spĺňať aj kritériá inovácií a digitalizácie. Digitálne doplnky, multimediálne materiály, interaktívne úlohy či online databázy rozširujú možnosti

práce učiteľa a ponúkajú žiakom dynamickejšie a atraktívnejšie učenie. V kontexte novej generácie žiakov je dôležité, aby publikácie podporovali prácu s technológiami, prepájali offline a online prostredie a umožňovali flexibilné využitie zdrojov.

Obsah edukačnej publikácie je založený na vedeckých a odborných poznatkoch, overených faktoch, teóriách, zákonoch a postupoch, reflektuje súčasný stav a vývoj vo vednej disciplíne. (pre CJ: Edukačná publikácia je založená na odborných poznatkoch didaktiky cudzích jazykov a reflektuje najnovšie trendy v spôsobe vyučovania cudzieho jazyka.)

Odborné výrazy, jednotky merania, skratky, značky a symboly použité v edukačnej publikácii sú v súlade s terminológiou príslušnej vednej disciplíny. (pre CJ: Použité výrazy sú správne a funkčne použité vo vhodnom kontexte.)

Edukačná publikácia používa terminológiu v správnom kontexte. (pre CJ: Edukačná publikácia prirodzene používa pojmy v kontexte bežného života.)

Edukačná publikácia neobsahuje zavádzajúce tvrdenia, neprezentuje subjektívny postoj autorov.

Obrázok 4: Príklad kritérií vizuálneho a technického spracovania edukačnej publikácie

Samostatnú oblasť tvoria hodnotové a inkluzívne kritériá. Etické kritériá posudzujú hodnotovú neutralitu publikácie – musí rešpektovať spoločenskú rozmanitosť, vyhýbať sa stereotypom, predsudkom a kultúrnej zaujatosti. Inkluzívne kritériá zohľadňujú potreby žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Publikácia má byť prístupná, používať jasné a čitateľné písmo, primeranú štruktúru, vizuálne opory, alternatívne formy zadania a prípadne aj doplnkové vysvetlenia. Pri publikáciách určených priamo pre žiakov so ŠVVP je očakávaná ešte vyššia miera diferenciácie a úprav prispôbených jednotlivým druhom a úrovňam potrieb.

Edukačná publikácia obsahuje prvky, ktoré podporujú názornosť (obrázky, schémy, mapy, fotografie a iné) a osvojenie obsahu.

Texty a obrazový materiál v edukačnej publikácii zohľadňujú viacero perspektív a pohľadov na prezentované témy alebo problémy.

Obrazové a textové časti edukačnej publikácie sú navzájom prepojené.

Vizuálne prvky v edukačnej publikácii sú v dostatočne funkčnom a kvalitnom zobrazení (ostrosť zobrazenia, farebnosť).

Vizuálny dizajn edukačnej publikácie motivuje žiakov k používaniu edukačnej publikácie a pomáha porozumeniu obsahu a organizácii práce s ňou.

Obrázok 5: Príklad etických kritérií stanovených pre edukačné publikácie

Spracovanie edukačnej publikácie pomáha porozumieť obsahu prostredníctvom primeraných obrazových prvkov.

Farebné spracovanie umožňuje ľahkú orientáciu, neodvádza pozornosť od obsahu a nerozptyľuje žiakov, zjednodušuje prehľadnosť textu.

Edukačná publikácia používa druh a veľkosť písma, medzery medzi riadkami a rozloženie textu zodpovedajúce špeciálnym výchovno-vzdelávacím potrebám žiakov.

Jazykové a štylistické spracovanie edukačnej publikácie rešpektuje špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby žiakov (dĺžka viet, pojmový aparát, frekvencia odborných výrazov).

Elektronická forma edukačnej publikácie je prístupná pre čítačky obrazovky pre žiakov so zrakovým postihnutím.

Edukačná publikácia umožňuje diferenciáciu učenia sa v závislosti od potrieb žiaka a zodpovedá psychologickým a fyziologickým osobitostiam a úrovni vývinu žiaka.

Edukačná publikácia rozvíja jednotlivé úrovne myšlienkových operácií.

Edukačná publikácia rešpektuje požiadavku primeranosti, rozsahu a metód sprostredkovania učiva žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Obrázok 6: Príklad kritérií rešpektujúcich ŠVVP žiakov

Aby mali edukačné publikácie skutočný pedagogický prínos, je potrebné, aby spĺňali kritériá komplexne, nielen čiastočne. Obsahová správnosť bez didaktickej prepracovanosti nestačí, rovnako ako atraktívny dizajn nemá význam bez súladu s kurikulumom. Iba publikácia, ktorá spája odbornú kvalitu, didaktickú vhodnosť, jazykovú jasnosť, vizuálnu prístupnosť, inkluzívny prístup a moderné digitálne prvky, môže plniť svoje poslanie – byť účinným nástrojom vzdelávania a oporou pre učiteľa aj žiaka.

2

Štruktúra a obsah edukačných publikácií

Edukačná publikácia nie je iba učebnica, pracovná učebnica či pracovný zošit – je to premyslený systém materiálov, ktorý má viesť žiaka krok za krokom k porozumeniu a osvojeniu si vedomostí a zručností. To, ako je publikácia štruktúrovaná a aký obsah ponúka, rozhoduje o jej využiteľnosti v praxi. Ak je spracovaná jasne a logicky, stáva sa oporou pre učiteľa a spoľahlivým sprievodcom pre žiaka. Ak je neprehľadná, prehustená či metodicky nevyvážená, zvyšuje kognitívnu záťaž a brzdí učenie. Preto je dôležité venovať pozornosť nielen tomu, čo publikácia obsahuje, ale aj tomu, ako je usporiadaná.

2.1 Všeobecná štruktúra

Každá edukačná publikácia má mať jasne rozpoznateľnú „architektúru“, ktorá podporuje orientáciu, diferencované vyučovanie a systematické učenie. Nestačí iba logické usporiadanie kapitol – rovnako dôležité je vnútorné členenie, spôsob predstavovania nových poznatkov, ich spracovanie, upevňovanie a postupný prechod od menej náročných činností k zložitejším.

Odborná literatúra poukazuje na to, že štruktúra učebnice má rešpektovať základné zásady vyučovania, najmä systematickosť, primeranosť a aktivizáciu žiaka (Kalhous, Obst a kol., 2009). Publikácie, ktoré tieto princípy nerešpektujú, bývajú prepĺnené obsahom, úlohám chýba gradácia alebo sú zadania príliš abstraktné a málo prepojené so skúsenosťou žiaka. Knecht a kol. (2010) upozorňujú, že častou chybou je nadmerné používanie definícií či schematických poznámok bez možnosti, aby sa žiak s jvom stretol prostredníctvom činnosti alebo pozorovania.

Osvedčený rámec kapitoly zvyčajne zahŕňa viacero krokov: úvodnú motiváciu alebo problémovú situáciu, stručné vysvetlenie obsahu doplnené príkladmi, modelové ukážky či problémové úlohy, následnú aplikáciu poznatkov do praxe, reflexiu a sebahodnotenie, krátku diagnostiku (overenie porozumenia) a v prípade potreby aj digitálne rozšírenie, ktoré prináša pridanú hodnotu. Takto navrhnutá štruktúra prirodzene podporuje rôzne štýly učenia, ponúka opory aj menej skúseným učiteľom a umožňuje žiakom budovať porozumenie postupne, so zreteľom na ich kognitívne potreby.

2.1.1 Vnútorná gradácia obsahu a úloh

Obsah publikácie sa má rozvíjať postupne – od jednoduchého k zložitejšiemu a od reprodukcie k aplikácii, analýze, hodnoteniu a tvorbe (porov. Anderson & Krathwohl, 2001). Kapitola prezentujúca nový obsah by preto mala prirodzene postupovať od motivácie cez základné poznatky a ich upevňovanie až k aplikačným a tvorivým úlohám. Takto nastavená gradácia pomáha žiakovi nachádzať vstupný bod, budovať istotu v osvojení poznatkov a zároveň posúva jeho učenie na vyššie kognitívne úrovne.

2.1.2 Rozmanitosť úloh (typológia, rozvoj úrovni učenia)

Diferencované úlohy tvoria základ kvalitnej edukačnej publikácie. Uzavreté otázky a testové položky majú svoje miesto, avšak samy osebe nestačia. Publikácia by mala obsahovať otvorené otázky, problémové úlohy, projektové zadania, diskusné situácie a reflexívne aktivity.

Odporúča sa pokrývať celé spektrum Bloomovej (resp. revidovanej Bloomovej) taxonómie kognitívnych cieľov (Anderson & Krathwohl, 2001) – od zapamätania až po tvorbu – a ponúkať diferencované varianty úloh (napr. ľahšie a náročnejšie verzie, podporné opory, ukážkové riešenia).

Zistenia meraní PISA 2022 a PIRLS 2021 ukazujú, že kombinácia uzavretých a otvorených úloh, problémových situácií, práce s argumentom a tvorby vlastných textov súvisí s vyšším porozumením a vytrvalosťou pri riešení úloh (Mullis & Martin, 2023; OECD, 2023). Kvalitná učebnica preto cielene mieša rôzne typy úloh a pokrýva nižšie aj vyššie kognitívne úrovne.

2.1.3 Význam grafického a vizuálneho spracovania (čitateľnosť, orientácia)

Vizuálne spracovanie výrazne ovplyvňuje porozumenie obsahu. Grafika má byť funkčná a podporovať učenie, nie slúžiť ako dekorácia. Odporúča sa používať čitateľné písmo (najmenej 11 – 12 bodov, na základe typografických a ergonomických štandardov alebo z dostupných výsledkov zameraných na čitateľnosť textu a kognitívne zaťaženie, tzv. Cognitive Load), dostatočné riadkovanie, jasnú hierarchiu nadpisov, vizuálne oddelené rámčeky pre úlohy a poznámky, ikonky na orientáciu a farebný kontrast, ktorý zvyšuje čitateľnosť.

Ilustrácie, grafy a tabuľky musia byť presne popísané (názov, legenda, osi) a musia podporovať pochopenie obsahu. V matematike a prírodných vedách sú kľúčové grafické schémy a vizualizácie procesov, v jazykoch práca s rôznymi typmi textov, v umení estetické a vizuálne podnety. Dobre navrhnutá strana umožňuje žiakovi ľahko rozoznať hlavný text, zadania úloh i doplnkové informácie.

2.1.4 Etické normy pri tvorbe edukačných publikácií

Obsah aj vizuálne spracovanie publikácie musia byť hodnotovo vyvážené, inkluzívne a zbavené stereotypov či predsudkov. Texty a ilustrácie majú odrážať kultúrnu rozmanitosť spoločnosti, používať jazykovo a rodovo citlivé formy tam, kde sú primerané, a podporovať toleranciu, spoluprácu a demokratické hodnoty. Publikácia nesmie podnecovať k diskriminácii ani prezentovať jednostranné alebo neoveriteľné interpretácie dejín, spoločenských problémov či globálnych výziev.

2.1.5 Práca s ilustráciami, grafmi alebo ikonami

Ilustrácie a grafické prvky musia byť vždy účelové. V jazykových učebniciach modelujú komunikatívne situácie. V dejepise sprístupňujú historické pramene. V prírodných vedách vizualizujú procesy a štruktúry. V matematike pomáhajú pochopiť zložité vzťahy či množinové predstavy. Ikony podporujú orientáciu (napr. ikonka pre opakovanie učiva, prácu vo dvojici alebo digitálne rozšírenie). Všetky grafické prvky musia mať dostatočné rozlíšenie a zreteľnosť, aby s nimi žiak vedel pracovať a interpretovať ich bez zmäteností.

2.1.6 Inkluzívnosť a dostupnosť pre rôzne skupiny žiakov

Edukačná publikácia má byť dostupná pre všetkých žiakov. To znamená dostatočný farebný kontrast, čitateľné písmo, jasné pokyny, diferencované úlohy, kombináciu

textu, vizuálov a prípadne zvukových opôr, jazykovú primeranosť pre žiakov s iným materinským jazykom, prístupnosť pre žiakov so špeciálnymi potrebami. Autori majú myslieť aj na žiakov so sociálnym znevýhodnením – texty, príklady a úlohy by nemali predpokladať kultúrny kapitál, ktorým všetci žiaci nedisponujú.

2.1.7 Primeranosť jazyka a vekovej úrovne

Jazyk publikácie musí zodpovedať kognitívnym možnostiam a čitateľskej úrovni žiakov. V nižších ročníkoch sú vhodné kratšie, konkrétne texty s jednoduchou vetnou stavbou. Vo vyšších ročníkoch sa postupne zavádzajú abstraktné a odborné pojmy, vždy s primeranými príkladmi. Terminológia má byť zavádzaná postupne a podporovaná doplnkovými slovníkmi alebo vysvetlivkami. Kvalitná publikácia pomáha budovať aj jazykovú a čitateľskú gramotnosť.

2.1.8 Integrácia digitálnych technológií a online zdrojov

Digitálne prvky majú zmysel iba vtedy, keď prinášajú skutočnú pridanú hodnotu – zvyšujú porozumenie, umožňujú skúsenosť, ktorá by nebola v tlači možná, alebo podporujú rozvoj vybranej gramotnosti. V jazykových učebniciach ide o nahrávky a dialógy, videá vybraných komunikačných situácií, v matematike dynamické grafy alebo spôsoby zobrazenia v 3D priestore, v prírodných vedách o simulácie a virtuálne pokusy, v spoločenských vedách o interaktívne mapy a pramene, v umení o digitálne galérie či zvukové ukážky a v telesnej výchove o video návody alebo pohybové denníky. Digitálne doplnky musia byť funkčné, dostupné a pedagogicky integrované.

V posledných rokoch vstupujú do vzdelávacieho prostredia aj nástroje generatívnej umelej inteligencie (AI), ktoré menia spôsob práce žiakov s informáciami a textom. Edukačné publikácie by mali reflektovať tento vývoj a podporovať schopnosť žiakov využívať tieto nástroje kriticky, zodpovedne a eticky. Úlohy môžu napríklad viesť žiakov k porovnávaniu vlastných riešení s výstupmi AI, k hodnoteniu ich správnosti alebo k vysvetľovaniu spôsobu, akým bol výstup vytvorený. Takýto prístup podporuje rozvoj digitálnej gramotnosti a kritického myslenia.

2.1.9 Najčastejšie chyby a nedostatky

K najčastejším nedostatkom edukačných publikácií patria prehustený text a vizuálne neprehľadné strany, úlohy bez gradácie, chýbajúca diferenciacia, samoučelné ilustrácie, nejednoznačne sformulované zadania úloh, absencia problémových a aplikačných aktivít, prevaha mechanických cvičení nad premýšľaním a i. V matematike často chýba systematická práca s chybou, v prírodných vedách výskumné a bádateľské aktivity, v spoločenskovedných predmetoch multiperspektívna práca s prameňmi a v jazykoch prepojenie čítania s vlastnou produkciou.

Medzinárodné výskumy navyše ukazujú, že nejasné formulácie a skokové nároky oslabujú výkony žiakov najmä v úlohách, ktoré vyžadujú uvažovanie a aplikáciu (Mullis & Martin, 2023). Analýzy TIMSS potvrdzujú, že žiaci sú úspešnejší tam, kde publikácie poskytujú jasné zadania, vizuálne opory a postupnú gradáciu náročnosti. Domáce prieskumy medzi učiteľmi dlhodobo upozorňujú aj na potrebu väčšieho množstva problémových a diskusných úloh, ktoré podporujú kritické myslenie – mnohí učitelia si ich dopĺňajú sami, keďže ich v dostupných materiáloch nenachádzajú (Rehúš, 2010, 2016).

2.2 Špecifikácia podľa vzdelávacích oblastí

Popri všeobecných odporúčaníach je nevyhnutné zohľadniť aj osobitosti jednotlivých vzdelávacích oblastí, ktoré určujú špecifické požiadavky na obsah, jazyk, grafické spracovanie či typológiu úloh. Každá oblasť pracuje s iným typom poznania, kognitívnych procesov a učebných aktivít, a preto vyžaduje iné didaktické riešenia.

Skúsenosti s hodnotením edukačných publikácií ukazujú, že kvalita publikácií sa medzi vzdelávacími oblasťami výrazne líši. V jazykových predmetoch sa darí implementovať viacúrovňové texty a digitálne prvky, avšak často chýba dôsledná práca s interpretáciou, argumentáciou či tvorbou vlastných výstupov. V matematike a prírodných vedách sa zasa opakovane objavuje nedostatočná práca s chybou, absencia bádateľského prístupu a nízky podiel úloh vyžadujúcich uvažovanie alebo vyššie kognitívne procesy.

Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie (2023) kladie dôraz na rozvoj gramotností v každej oblasti – jazykovej a komunikačnej, matematickej, informatickej, prírodovednej, spoločenskovednej, technickej a profesijnej, zdravotnej a pohybovej, umeleckej. Edukačné publikácie musia tieto požiadavky odzrkadľovať a podporovať ich vhodným výberom textov, úloh, vizuálnych prvkov a metodických riešení.

Nasledujúce podkapitoly preto konkretizujú, aké špecifické požiadavky by mali publikácie v jednotlivých vzdelávacích oblastiach spĺňať, aby efektívne podporovali ciele kurikula a rozvoj gramotností žiakov.

2.2.1 Jazyk a komunikácia

Cieľom je rozvoj čitateľskej a komunikačnej gramotnosti. Texty majú byť pestré – od umeleckých a populárno-náučných po autentické a multimodálne (napr. reklamy, plagáty, digitálne texty). Úlohy majú rozvíjať porozumenie, interpretáciu i tvorbu vlastných odpovedí. V cudzích jazykoch je potrebná rovnováha medzi gramatikou, počúvaním, hovoreným a písaným slovom doplnená o autentické nahrávky a vizuálne podnety, ktoré sú vzájomne funkčne prepojené. Aj medzinárodná štúdia PIRLS (Mullis et al., 2017) zdôrazňuje význam rozmanitosti textov v učebniciach čítania. Podľa nej žiaci, ktorí pracovali s umeleckými aj informačnými textami a mali k dispozícii reflexívne otázky, dosahovali lepšie výsledky v porozumení. PIRLS dlhodobo ukazuje, že výkon v čítaní rastie, keď žiaci pracujú s rôznorodými textami (umeleckými alebo informačnými) a keď sú úlohy dizajnované tak, aby viedli od porozumenia k interpretácii, argumentácii a vlastnej produkcii. Učebnica má túto postupnosť „zakódovať“ priamo do kapitol.

2.2.2 Matematika a práca s informáciami

Matematické publikácie by mali klásť dôraz na precízne formulácie, systematickú gradáciu úloh a premyslené prepájanie rutinných výpočtov s problémovými a aplikačnými situáciami. Súčasťou kvalitnej matematickej učebnice je aj práca s chybou – analýza nesprávnych postupov pomáha žiakovi porozumieť princípom, identifikovať omyly a učiť sa z nich. Dôležitým prvkom je rozvoj finančnej a dátovej gramotnosti, pričom úlohy majú vychádzať z realistických kontextov a podporovať interpretáciu grafov, tabuliek či štatistických údajov.

Vizualizácia má byť vždy funkčná: grafy, diagramy a tabuľky musia byť presne označené, podporovať porozumenie a viesť žiaka k správnej interpretácii. Digitálne doplnky môžu zahŕňať interaktívne grafy, simulácie či dynamické zobrazenia, ktoré umožňujú manipuláciu s dátami alebo premennými.

Medzinárodné výskumy potvrdzujú, že rozvoj matematickej gramotnosti závisí od kvalitných úloh, ktoré pracujú s reálnymi problémami, dátami a neistotou (OECD, 2023). TIMSS opakovane ukazuje, že explicitná práca s chybou, gradované úlohy a príležitosti pre analýzu riešení sú spojené s vyššími výkonmi žiakov (IEA, 2020). Kvalitná učebnica preto kombinuje modelové riešenia, samostatný zber či prieskum dát, postupnú gradáciu úloh a reflexiu chýb.

2.2.3 Človek a príroda

Prírodovedné edukačné publikácie majú podporovať bádateľský prístup k učeniu, v ktorom žiaci aktívne formulujú hypotézy, pozorujú javy, vykonávajú jednoduché experimenty, zbierajú dáta a vyhodnocujú výsledky. Obsah by mal byť prepojený s každodenným životom – témami ekológie, zdravia, technológií či praktickými situáciami, ktoré žiakom pomáhajú pochopiť význam prírodovedných poznatkov.

Vizuálne prvky, ako sú schémy, fotografie, grafy či mikrosnímky, majú byť presné, jasne popísané a metodicky funkčné. Ich úlohou nie je dekorácia, ale sprostredkovanie procesov, ktoré nie je možné pozorovať voľným okom. Digitálne rozšírenia môžu zahŕňať animácie, simulácie alebo virtuálne laboratóriá, ktoré umožňujú modelovať javy, experimentovať s premennými či opakovane sledovať procesy, ktoré sú v reálnych podmienkach časovo alebo materiálne náročné.

Medzinárodné výskumy potvrdzujú, že prírodovedné výsledky žiakov sú lepšie vtedy, keď majú príležitosti pracovať s rôznymi druhmi textov a zároveň sa pravidelne stretávajú s experimentovaním, meraním a interpretáciou dát. PIRLS 2016 ukazuje, že rozmanitosť textov a reflexívne úlohy podporujú hlbšie porozumenie (Mullis et al., 2017). V prírodovedných doménach TIMSS 2019 dosahujú lepšie výsledky žiaci, ktorí sú vedení k aktívnemu skúmaniu, analýze dát a práci s modelmi – teda k tomu, čo má moderná prírodovedná učebnica sprístupňovať aj bez náročného laboratórneho vybavenia (IEA, 2020).

2.2.4 Človek a spoločnosť

V spoločenskovedných edukačných publikáciách je kľúčové prepájať faktografické informácie s interpretáciou, kritickým premýšľaním a diskusiou o spoločenských javoch. Cieľom nie je len sprostredkovať fakty, ale viesť žiakov k tomu, aby dokázali pracovať s historickými a so spoločenskými prameňmi, rozumeli rôznym perspektívam a vytvárali si vlastné podložené názory.

Účinná publikácia preto obsahuje rôzne typy prameňov – textové, vizuálne, štatistické či mapové – a učí žiaka, ako tieto informácie analyzovať, porovnávať a overovať ich dôveryhodnosť. Viac-perspektívne spracovanie tém je dôležité najmä v dejepise a občianskej náuke, kde rôzne interpretácie rovnakého javu umožňujú rozvíjať kritické myslenie, empatiu a pochopenie kontextu. Vizuálne prvky, ako sú mapy, časové osi, grafy, fotografie či karikatúry, majú zvyšovať orientáciu a podporovať schopnosť

interpretovať údaje a súvislosti. Digitálne doplnky môžu zahrňať interaktívne mapy, databázy historických prameňov, pracovné listy na argumentáciu či krátke videá vysvetľujúce spoločenské procesy.

Výsledky PISA ukazujú, že žiaci dosahujú lepšie výkony v čitateľskej gramotnosti a v porozumení spoločenských javov vtedy, keď pracujú s rôznymi typmi textov a prameňov, učia sa identifikovať argumenty, overovať spoľahlivosť zdrojov a interpretovať dáta (OECD, 2019; OECD, 2023). Moderná učebnica spoločenskovedných predmetov preto musí tieto prvky zahrnúť pravidelne a systematicky – od jednoduchých textov až po komplexné úlohy vyžadujúce argumentáciu a kritické hodnotenie informácií.

2.2.5 Umenie a kultúra

Vzdelávacie publikácie v oblasti umenia a kultúry majú podporovať tvorivosť, estetické vnímanie, interpretáciu a kultúrne povedomie žiakov. Ich cieľom nie je len sprostredkovať poznatky o umeleckých formách, ale najmä vytvárať príležitosti na vlastnú tvorbu, experimentovanie a sebareflexiu. Praktické aktivity – výtvarné, hudobné, pohybové alebo dramatické – by mali byť integrálnou súčasťou každej kapitoly a viesť žiakov k aktívnemu umeleckému vyjadreniu.

Kvalitná publikácia obsahuje ukážky diel rôznych žánrov, kultúr a historických období, aby žiak rozvíjal schopnosť porovnávať, interpretovať, hodnotiť a prepájať umelecké javy s vlastným prežívaním. Multimediálne prvky, ako sú reprodukcie umeleckých diel, hudobné ukážky, videozáznamy či interaktívne galérie, umožňujú pracovať s umením autentickým spôsobom a uľahčujú pochopenie foriem, techník a estetických princípov. Grafické spracovanie umeleckých publikácií má byť inšpiratívne, ale zároveň funkčné a má podporovať orientáciu v texte. Vizuál musí pomáhať žiakovi pochopiť proces tvorby, jednotlivé kroky práce s materiálom či technikou a zároveň má podnecovať tvorivú predstavivosť. Jasné popisy reprodukcí, vysvetlenia pojmov a ukážkové riešenia môžu slúžiť ako opora najmä pre učiteľov bez umeleckej špecializácie.

Medzinárodné výskumy v oblasti umeleckého vzdelávania upozorňujú, že pravidelné zapájanie žiakov do umeleckých aktivít podporuje kreativitu, kultúrne povedomie, emocionálnu inteligenciu a schopnosť interpretovať vizuálne či zvukové podnety (UNESCO, 2023). Kvalitná edukačná publikácia preto nesmie zostať pri faktografii, ale má viesť žiakov k tvorivej činnosti, interpretácii a ku kritickému hodnoteniu umeleckých diel aj kultúrnych javov.

2.2.6 Zdravie a pohyb

Publikácie v oblasti zdravia a pohybu majú byť praktické, prehľadné a metodicky jasné. Napríklad ilustrácie a fotografie jednotlivých cvikov musia byť jednoznačné, zrozumiteľné a zabezpečovať správnu techniku vykonania, aby sa minimalizovalo riziko nesprávnych pohybových návykov. Kľúčové je, aby obsah prepájal pohybové aktivity so zdravým životným štýlom, s výživou, prevenciou úrazov, psychohygienou a podporou duševného zdravia.

Digitálne rozšírenia môžu významne zvýšiť názornosť a praktickosť publikácie – napríklad formou krátkych videoukážok cvikov, interaktívnych denníkov pohybu, aplikácií merajúcich fyzickú aktivitu či vizuálnych tutoriálov k bezpečnému vykonaniu po-

hybových úloh. Učítelia zároveň oceňujú materiály, ktoré znižujú ich prípravnú záťaž, ponúkajú jasné inštrukcie, podrobné metodické vedenie a vizuálne názorné postupy. V telesnej výchove a vo vzdelávaní o zdraví to znamená najmä poskytnutie jednoznačných popisov cvikov, fotografických postupov, možností sebahodnotenia a jednoduchých aktivít, ktoré možno realizovať aj v obmedzených podmienkach školy.

2.2.7 Človek a svet práce

Publikácie v oblasti Človek a svet práce majú žiakom sprostredkovať základné pracovné zručnosti, orientáciu v povolaniach a rozvoj praktických kompetencií potrebných pre život. Obsah má byť úzko prepojený s reálnymi situáciami – od práce s nástrojmi a jednoduchými technickými postupmi až po plánovanie úloh, organizáciu času či základné finančné rozhodnutia.

Úlohy by mali podporovať samostatnosť, zodpovednosť a projektové učenie, napríklad formou modelových situácií (plánovanie podujatia, oprava predmetu, príprava jednoduchého výrobku). Dôležité je tiež zoznamovanie žiakov s princípmi bezpečnosti pri práci a environmentálne udržateľného správania. Digitálne rozšírenia môžu zahŕňať videá s ukázkami pracovných postupov, interaktívne návody, návštevy múzeí a dielní vo virtuálnej realite či jednoduché simulátory profesií. Kvalitná publikácia v tejto oblasti ponúka žiakom príležitosti osvojovať si pracovné návyky, riešiť praktické problémy a spoznávať svet práce v súvislostiach, ktoré reflektujú potreby 21. storočia.

2.2.8 Metakognícia a charakter

Publikácie zamerané na metakogníciu a charakter podporujú rozvoj sebauvedomenia, sebaregulácie, vytrvalosti a schopnosti plánovať a reflektovať vlastný proces učenia. Texty a úlohy majú žiakov viesť k rozpoznaní toho, ako sa učia, ktoré stratégie im fungujú a ako si môžu plánovať kroky vedúce k úspechu. Súčasťou publikácií by mali byť reflektívne otázky, denníky učenia, sebahodnotiace nástroje či praktické aktivity, ktoré podporujú tvorbu cieľov, sledovanie pokroku a rozvoj zodpovednosti. Dôležitú úlohu zohrávajú aj úlohy podporujúce charakterové vlastnosti – spoluprácu, empatiu, etické rozhodovanie či vytrvalosť pri riešení náročných situácií. Digitálne doplnky môžu ponúkať krátke videá o stratégiách učenia, interaktívne formuláre na sledovanie pokroku alebo aplikácie zamerané na plánovanie a motiváciu. Kvalitná publikácia v tejto oblasti podporuje žiakov v uvedomovaní si vlastných stratégií učenia, práci s chybou, regulovaní emócií a budovaní pozitívneho postoja k učeniu aj k životným výzvam.

V kontexte využívania digitálnych nástrojov a umelej inteligencie sa zvyšuje význam procesne orientovaného hodnotenia. Edukačné publikácie by mali obsahovať aj úlohy, ktoré nehodnotia iba výsledok, ale aj samotný postup riešenia. Môže ísť napríklad o úlohy, pri ktorých žiak vysvetľuje svoj postup riešenia, porovnáva viacero riešení alebo reflektuje vlastné učenie. Takéto zadania podporujú metakogníciu, schopnosť argumentovať a rozvíjajú hlbšie porozumenie učiva. V súlade s cieľmi školského zákona, ktorý zdôrazňuje aj rozvoj schopnosti žiakov kriticky využívať digitálne technológie vrátane nástrojov umelej inteligencie, môžu procesne orientované zadania nadobúdať rôzne formy. Edukačné publikácie môžu napríklad podporovať dokumentovanie procesu učenia, keď žiak vysvetľuje svoj postup riešenia, zaznamenáva vlastné uvažovanie alebo reflektuje jednotlivé kroky práce. Vhodné sú aj iteratívne úlohy,

pri ktorých žiak postupne upravuje svoje riešenie na základe spätnej väzby a predkladá viacero verzií práce. V kontexte využívania umelej inteligencie je zároveň dôležité rozvíjať kritickú prácu s výstupmi AI – napríklad vysvetlením použitých zadaní (promptov), porovnaním odpovedí modelu s vlastným riešením alebo hodnotením ich správnosti a vhodnosti. Takéto aktivity podporujú transparentnosť procesu učenia, rozvoj metakognície a zodpovedné využívanie digitálnych nástrojov.

3

Didaktické princípy pri tvorbe edukačných publikácií

Edukačná publikácia je viac než len kniha plná faktov, inštrukcií a úloh. Je to kľúčový didaktický nástroj, ktorý formuje spôsob, akým sa žiak učí myslieť, porozumieť svetu, riešiť problémy a pracovať s informáciami. Podoba a spracovanie publikácie rozhodujú o tom, či bude žiaka viesť k aktívnemu a zmysluplnému učeniu – alebo sa stane iba textom, ktorý treba prelistovať. Aby mohli byť učebnice alebo iné vzdelávacie materiály efektívne, musia byť vystavané na premyslenom uplatnení didaktických a pedagogických princípov.

Tieto princípy predstavujú overené zásady, ktoré sa v pedagogickej tradícii objavujú už od čias J. A. Komenského a v modernej didaktike sú ďalej rozpracované v duchu konštruktivistického prístupu. Primeranosť, názornosť, aktivita žiaka či systematickosť nie sú formálne požiadavky, ale sú základom funkčného učenia. Ak sú v publikácii uplatnené premyslene a prirodzene, nemenia ju na súbor úloh, ale na premysleného „sprievodcu učení“, ktorý žiaka motivuje, podporuje a postupne vedie k vyššiemu porozumeniu.

V kontexte súčasných kurikulárnych zmien nadobúdajú didaktické princípy ešte väčší význam. Nové formáty učebníc, digitalizácia, zvýraznenie kompetenčného rozvoja a dôraz na aktívne učenie kladú na autorov vysoké nároky – publikácia musí byť zároveň odborne správna, didakticky premyslená, inkluzívna a zrozumiteľná. Dodržiavanie didaktických princípov preto nie je teoretickou požiadavkou, ale základnou podmienkou kvality a využiteľnosti edukačných materiálov v školskej praxi.

3.1 Aplikácia pedagogických a didaktických princípov

Tradičné didaktické zásady overené desaťročiami pedagogickej praxe nestrácajú svoj význam ani v súčasnej ére digitálnych učebníc, interaktívnych platforiem a multimodálnych vzdelávacích prostredí. Princípy primeranosti, názornosti, aktivity žiaka či systematickosti predstavujú základ, na ktorom stojí kvalita každého vzdelávacieho materiálu. Ich premyslené uplatnenie dodáva edukačnej publikácii funkčnosť, prehľadnosť a schopnosť viesť žiaka krok za krokom k porozumeniu.

Už J. A. Komenský zdôrazňoval potrebu názornosti, primeranosti a postupnosti vo vyučovaní – zásady, ktoré sa aj v modernej didaktike považujú za univerzálne. Súčasné didaktické prístupy tieto princípy ďalej rozvíjajú v duchu konštruktivismu: žiak je aktívnym tvorcom poznania, nie pasívnym prijímateľom faktov. Moderná didaktika (Maňák & Švec, 2003) upozorňuje, že edukačný materiál má vytvárať podnety, problémové situácie a príležitosti na diskusiu či experimentovanie – nie iba sprostredkovať hotové informácie. Učebnica sa tak mení z pasívneho „nosiča učiva“ na aktívneho partnera vo vzdelávaní.

Medzinárodné analýzy kvality výučby zároveň ukazujú, že princípy jasnej štruktúry, postupného budovania vedomostí a riadenej praxe sú univerzálnym znakom efektívneho učenia (OECD, 2015; 2019). Publikácia, ktorá ich uplatňuje, podporuje žiaka v orientácii, zmierňuje kognitívnu záťaž a vytvára podmienky pre dlhodobejšie zapamätanie.

Primeranosť znamená, že jazyk, rozsah aj abstraktnosť obsahu rešpektujú vek a kognitívne možnosti žiaka. U mladších žiakov prevláda jednoduchší jazyk, konkrétne situ-

ácie a príbehy; na vyšších stupňoch sa postupne pridáva abstrakcia, odborné termíny a zložitejšie úlohy.

Názornosť je jedným z najtrvácnejších pedagogických princípov. Žiak si osvojí poznatok ľahšie, ak ho môže vidieť, manipulovať s ním alebo pozorovať jeho premeny – prostredníctvom obrázkov, schém, modelov či jednoduchých experimentov. Vizualne a manipulatívne podnety nielen podporujú porozumenie, ale pomáhajú žiakovi vytvoriť mentálne modely, ktoré sú základom dlhodobého učenia.

Aktivita žiaka presúva pozornosť od pasívneho prijímania informácií k činnostnému učeniu. Otázky, problémové úlohy, projekty, diskusie a tvorivé zadania nútia žiaka premýšľať, argumentovať a rozhodovať sa. Publikácia, ktorá ponúka iba fakty a uzavreté úlohy, neposkytuje dostatok príležitostí na rozvoj vyšších úrovní myslenia.

Systematickosť a gradácia zaručujú postupné napredovanie – od porozumenia základným pojmom k ich aplikácii, analýze, hodnoteniu a tvorbe. Analýzy učebníc zo zahraničia ukazujú, že publikácie s jasnou gradáciou úloh podporujú vyššiu angažovanosť žiakov, zatiaľ čo fragmentovaný obsah bez logickej postupnosti býva učiteľmi označovaný ako prekážka efektívneho učenia.

Prepojovanie teórie s praxou dodáva obsahu zmysel: matematika pracuje s reálnymi údajmi, prírodné vedy s pozorovaním a meraním, dejepis s prameňmi, jazyky s autentickými textami a reálnymi komunikačnými situáciami. Takto sa učivo stáva pre žiaka pochopiteľné a aplikovateľné do života.

Spätná väzba – formou kontrolných otázok, vzorových riešení či jednoduchých rubriek, umožňuje žiakovi monitorovať pokrok, zisťovať nedorozumenia a plánovať ďalšie učenie. V súčasnom vzdelávacom prostredí je zároveň potrebné reflektovať aj využívanie digitálnych nástrojov a umelej inteligencie pri učení. Edukačné publikácie by preto mali podporovať aj procesne orientované hodnotenie, ktoré sa nezameriava iba na výsledok riešenia, ale aj na postup, ktorým žiak k výsledku dospel. Úlohy môžu napríklad viesť žiakov k vysvetľovaniu vlastného postupu, porovnávaniu viacerých riešení, dokumentovaniu práce s digitálnymi nástrojmi alebo k reflexii vlastného procesu učenia. Takýto prístup posilňuje metakogníciu, kritické myslenie a zodpovedné využívanie digitálnych technológií.

Od Komenského po dnešok zostáva odkaz rovnaký: prehľadná štruktúra, názorné spracovanie a premyslená postupnosť vedú k lepším učebným výsledkom. Analýzy OECD (2019) opakovane preukazujú, že štruktúrované vyučovanie s modelovaním, riadenou praxou a reflexiou patrí medzi najefektívnejšie pedagogické prístupy naprieč krajinami.

Predstavme si kapitolu z matematiky: jednoduchý modelový príklad s vysvetlením, cvičenie na upevňovanie a napokon úloha z reálneho života (*Kolko farby treba na vymalovanie izby?*). V jazykoch sa môže kapitola začať dialógom, pokračovať vysvetlením javu a zakončiť sa tvorivým rozhovorom. Tak sa prirodzene prepájajú princípy systematickosti, aktivity a praktického využitia.

Uplatňovanie didaktických princípov nie je dogma, ale vnútorná logika, ktorá dáva žiakovi istotu a pocit postupnosti. Ak sú v publikácii prítomné prirodzene, nepôsobí ako nahromadenie úloh, ale ako premyslený sprievodca učením.

3.2 Zohľadnenie štýlov učenia a individuálnych potrieb žiakov

Žiaci sa líšia tempom práce, predchádzajúcimi skúsenosťami, záujmami aj spôsobmi, akými si osvojujú poznatky. Kvalitná edukačná publikácia preto musí myslieť na túto rôznorodosť a ponúkať viacero ciest k učeniu. Jedným z prístupov, ktorý ovplyvnil pedagogické myslenie, je teória mnohonásobných inteligencií Howarda Gardnera. Gardner (1983; 2011) rozšíril pohľad na učenie tým, že upozornil na rôzne formy intelektového prejavu — jazykovú, logicko-matematickú, priestorovú, hudobnú, pohybovú, interpersonálnu, intrapersonálnu či naturalistickú. Pre edukačné publikácie to znamená neobmedzovať sa iba na verbálny kanál, ale ponúkať vizuálne, auditívne aj kinestetické podnety.

Kalhous a Obst (2009) zdôrazňujú, že publikácie, ktoré sa spoliehajú iba na textový spôsob sprostredkovania, sú pre značnú časť žiakov menej efektívne. Naopak, materiály, ktoré kombinujú rôzne formy spracovania informácií, podporujú porozumenie aj dlhodobú motiváciu.

Prakticky to znamená, že edukačná publikácia má pracovať s rôznymi modalitami učenia:

- Vizuálne opory – ilustrácie, schémy, grafy, mapy pojmov, farebné zvýraznenia – podporujú žiakov, ktorí lepšie rozumejú „okom“.
- Auditívne prvky – nahrávky, rytmizované texty, dialógy či básničky pomáhajú žiakom, ktorí lepšie vnímajú „uchom“.
- Kinestetické a zážitkové aktivity – manipulácia s predmetmi, experimenty, dramatizácia, pohybové úlohy či simulácie zasa podporujú učenie „rukou a telom“.

Rovnako dôležitá je diferenciacia, pretože žiaci sa líšia úrovňou pripravenosti. Kvalitná publikácia preto obsahuje varianty úloh rôznej náročnosti (napr. úlohy A/B), rozširujúce úlohy pre nadaných žiakov a podporné kroky pre tých, ktorí potrebujú viac času – jasné inštrukcie, postup po krokoch, glosáre dôležitých pojmov alebo vizuálne opory. Moderné publikácie tiež integrujú prvky podporujúce žiakov s iným materinským jazykom (napr. jednoduchšie jazykové štruktúry, vysvetlenie kľúčových pojmov, vizuálne podnety).

Výskum PIRLS 2016 preukázal, že žiaci, ktorí mali pri práci s textom k dispozícii kombináciu textových a vizuálnych opôr, dosahovali lepšie výsledky v porozumení (Mullis et al., 2017). Podobne zistenia TIMSS dokazujú, že kombinácia textu, vizuálov, dát a príkladov z praxe významne zlepšuje chápanie pojmov a motiváciu (IEA, 2020).

Aj keď akademická debata upozorňuje, že „štýly učenia“ nie sú pevnými kategóriami, medzinárodné merania sa zhodujú v tom, že rozmanité cesty k učivu (text, vizuál, diskusia, dáta, tvorba, pokusy) umožňujú zapojiť širšie spektrum žiakov a redukujú nerovnosti v učení.

Príkladom môže byť učebnica prírodovedy: kapitola o kolobehu vody kombinuje krátky text, schému, jednoduchý experiment s odparovaním a otázky na diskusiu. Alebo cudzí jazyk: nová slovná zásoba je predstavená vizuálne, doplnená nahrávkou dia-

lógu, dramatizáciou scény a tvorbou vlastného miniscenára. Cieľ je rovnaký – aby každý žiak našiel „svoje dvere“ do učenia a zažil úspech. Pocit kompetencie totiž patrí medzi najsilnejšie zdroje motivácie.

3.3 Rozvoj metakognitívnych zručností a autonómie žiakov

Moderná učebnica nemá len sprostredkovať učivo, ale učiť žiaka, ako sa učiť. Metakognícia – teda premýšľanie o vlastnom učení – a autonómia žiaka patria medzi kľúčové kompetencie, ktoré presahujú hranice predmetov a významne ovplyvňujú úspech v učení. Kvalitná edukačná publikácia preto systematicky podporuje procesy, ktoré pomáhajú žiakovi plánovať, monitorovať a hodnotiť vlastné učenie.

Publikácia môže metakognitívne zručnosti rozvíjať viacerými spôsobmi:

- Reflexívnymi otázkami, napríklad *Čo som už pochopil? Ktorú časť potrebujem ešte precvičiť? Ako by som to vysvetlil spolužiakovi?* Reflexívne otázky pomáhajú žiakovi uvedomiť si vlastné pokroky aj nejasnosti.
- Sebahodnotením a plánovaním učenia: Pomáhajú tomu prehľadné checklisty (*Už viem.../Potrebujem precvičiť...*), krátke denníky učenia, rubriky kvality či priestor na plánovanie ďalších krokov.
- Učebnými stratégiami: Publikácia môže žiakom ukazovať, ako tvorivo a efektívne pracovať s učivom – napríklad prostredníctvom máp pojmov, odporúčaných spôsobov poznámkovania, intervalového opakovania, stratégie vyhľadávania informácií či postupov pri kritickom čítaní textu.
- Voľbou a zodpovednosťou: Ak žiak dostane možnosť vybrať si z viacerých typov úloh, projektov alebo foriem výstupov s jasnými kritériami, učí sa preberať zodpovednosť za vlastné učenie a rozvíja si autonómiu.

Výskumy OECD (2019) ukazujú, že žiaci, ktorí mali v učebniciach a edukačných materiáloch pravidelný kontakt s reflexívnymi a so sebahodnotiacimi aktivitami, prejavovali vyššiu úroveň samostatného riešenia problémov aj lepšie stratégie učenia. Štúdie PISA navyše potvrdili, že žiaci, ktorí monitorujú vlastný pokrok, plánujú si prácu a vedome volia stratégie učenia, dosahujú lepšie výsledky v komplexných úlohách a lepšie zvládajú nové situácie (OECD, 2019; 2023).

V učebnici dejepisu môže po opise historickej udalosti nasledovať výber aktivít – vytvorenie časovej osi, napísanie listu dobovej postavy alebo výber obrázkov, ktoré vystihujú atmosféru obdobia. Žiakova voľba podporuje jeho vnútornú motiváciu. V biológii môže po pokuse nasledovať stručný metakognitívny zápis: *Čo som predpokladal? – Čo sa stalo? – Prečo? – Čo sa z toho učím?* Takéto návyky podporujú prenos poznatkov do nových situácií.

Rozvoj metakognície a autonómie nie je voliteľným doplnkom, ale neoddeliteľnou súčasťou kvalitného vzdelávacieho materiálu. Pomáha žiakovi preberať iniciatívu, buduje jeho sebavedomie a vedie k dlhodobým učebným zvykom, ktoré presahujú jednu tému, jeden predmet aj samotnú učebnicu. Žiak tak získava schopnosť učiť sa samostatne, premýšľať o svojom pokroku a prenášať získané poznatky do reálneho života.

4

Hodnotenie edukačných publikácií

Hodnotenie edukačných publikácií je neoddeliteľnou súčasťou ich „životného cyklu“. Nestačí publikáciu napísať a vydať – rovnako dôležité je systematicky preverovať, či spĺňa očakávania, ktoré do nej vkladajú tvorcovia kurikula, učitelia aj samotní žiaci. Kvalitná učebnica alebo pracovný zošit má vždy minimálne tri rozmery:

- kurikulárny – je v súlade so štátnym vzdelávacím programom,
- didaktický a praktický – je využiteľná v praxi, v reálnych podmienkach školy,
- žiacky – je zrozumiteľná, motivačná a podporuje učenie.

Ak niektorý z týchto rozmerov chýba, publikácia stráca svoju hodnotu – aj vtedy, keď je odborne kvalitná, ale pre žiakov príliš náročná, alebo naopak, motivačná, avšak mimo cieľov kurikula. Hodnotenie by preto nemalo byť len formálnym procesom schvaľovania, ale dialógom medzi autormi, odborníkmi, učiteľmi a žiakmi s cieľom, aby sa učebnica stala živým nástrojom učenia.

4.1 Hodnotenie z hľadiska súladu so štátnym vzdelávacím programom

Průcha (1998) upozorňuje, že hodnotenie učebníc nemožno obmedziť iba na formálny súlad s kurikulumom. Popri tom, čo je v učebnici obsiahnuté, treba posudzovať aj to, ako je to spracované – či teda publikácia skutočne plní svoje didaktické funkcie a podporuje učenie žiaka v súlade s cieľmi vzdelávania.

V slovenskom kontexte tvorí základný rámec pre oblasť učebníc a ďalších edukačných publikácií zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon, porov. kapitola 1.2). Ten v § 13 ustanovuje, že vo výchove a vzdelávaní sa majú používať také edukačné publikácie, ktoré sú v súlade so štátnym vzdelávacím programom a sú zapísané v registri edukačných publikácií s certifikátom, alebo – v prípade publikácií bez certifikátu – sú so ŠVP v súlade. Mechanizmus vydávania certifikátu je teda nástrojom, ktorým štát garantuje, že obsah publikácií je nielen odborný, ale aj kurikulárne relevantný a pedagogicky primeraný.

Na tento legislatívny rámec nadväzujú hodnotiace kritériá, ktoré stanovuje príslušná odborná inštitúcia (pre základné vzdelávanie v súčasnosti Národný inštitút vzdelávania a mládeže). Tieto kritériá bližšie definujú, čo sa rozumie „súlado so ŠVP“ – nejde len o prítomnosť rovnakých pojmov a tém, ale aj o ich spracovanie v súlade s cieľmi, princípmi a gramotnostným poňatím vzdelávania. Pri posudzovaní súladu sa preto odporúča klásť najmä tieto otázky:

- Pokrýva publikácia obsahové a výkonové štandardy v primeranom rozsahu a hĺbke alebo niektoré kľúčové požiadavky obchádza?
- Sú témy a pojmy rozložené a gradované tak, aby rešpektovali odporúčanú postupnosť a logiku stanovenú v ŠVP?
- Zohľadňuje publikácia rozvoj základných gramotností?
- Podporujú úlohy a aktivity princípy, napríklad kritické myslenie, činnostné učenie, spoluprácu, prácu s chybou a prepájanie poznatkov naprieč predmetmi?

V praxi to znamená, že hodnotiteľ alebo recenzent porovnáva konkrétnu kapitolu učebnice s príslušnou časťou ŠVP. Ak ŠVP napríklad určuje, že žiak má „využiť základné chemické pojmy na vysvetlenie jednoduchých reakcií“, nestačí, aby učebnica tieto pojmy iba definovala. Musí obsahovať aj úlohy a situácie, v ktorých žiak pojmy reálne používa – napríklad pri vysvetľovaní bežných javov, ako je hrdzavenie, spaľovanie či varenie.

Medzinárodné merania PISA opakovane upozorňujú, že fragmentácia kurikula a nesúlady medzi deklarovateľnými cieľmi a skutočnými úlohami oslabuje výkon žiakov – tí sa síce stretávajú s množstvom izolovaných faktov, ale len zriedka dostanú príležitosť riešiť komplexnejšie úlohy vyžadujúce interpretáciu, argumentáciu či aplikáciu poznatkov (OECD, 2019). Aj slovenské analýzy ukazujú, že v niektorých učebniciach sa objavujú témy nad rámec ŠVP, zatiaľ čo iné pre kurikulum kľúčové okruhy sú spracované len okrajovo alebo nie sú spracované vôbec. Takéto disproporcie vytvárajú nerovnaké podmienky medzi školami – niektoré pracujú s publikáciami koncipovanými v súlade s aktuálnou reformou, iné používajú materiály, ktoré odrážajú staršie obsahové poňatie (Juščáková, 2020).

Popri „lineárnom“ porovnávaní so ŠVP sa v zahraničí aj u nás čoraz častejšie využívajú analytické hodnotiace rámce, ktoré sledujú štruktúru a organizáciu textu, typológiu úloh a zastúpenie kognitívnych úrovní, vizuálne prvky a ich didaktickú funkciu, inkluzívnosť a prístupnosť (napr. pre žiakov so ŠVVP), hodnotovú a rodovú vyváženosť.

Takýto rámec je užitočné systematicky používať nielen pri oficiálnom schvaľovaní edukačných publikácií (v procese vydávania certifikátu), ale aj pri výbere materiálov na úrovni školy – napríklad v pedagogických radách alebo predmetových komisiách. Škola tak môže vedome voľiť tie publikácie, ktoré nielen formálne „ladia“ so ŠVP, ale ho aj kvalitne didakticky sprostredkujú.

4.2 Hodnotenie z pohľadu učiteľa

Z praktického hľadiska je učebnica úspešná vtedy, keď je pre učiteľa použiteľná a užitočná. Učiteľ potrebuje materiál, ktorý má jasnú a prehľadnú štruktúru (rýchla orientácia v kapitolách, úlohách, doplnkoch), ponúka rôznorodé typy úloh (od jednoduchých po náročné, individuálne aj skupinové, projektové), obsahuje metodické opory – komentáre, odporúčania na diferenciaciu, návrhy na prácu so žiakmi so ŠVVP, je reálne zvládnuteľný časovo – kapitoly sú navrhnuté tak, aby sa dali odučiť bez toho, aby učiteľ musel „preskakovať“, a poskytuje flexibilitu – ponuku rozširujúcich aktivít, ktoré môže učiteľ použiť podľa potrieb triedy.

Medzinárodné merania TALIS ukazujú, že učitelia vo viacerých krajinách potrebujú materiály, ktoré znižujú prípravnú záťaž, ponúkajú hotové diferencované aktivity a sú metodicky komentované. Ak učebnice tieto prvky neponúkajú, učitelia si ich dopĺňajú vlastnými silami, čo zvyšuje rozdiely medzi školami – nie každá škola (učitelia v nej) má rovnaké personálne a časové kapacity (OECD, 2020).

Pri hodnotení z pohľadu učiteľa sa preto odporúča klásť otázky typu:

- Nájde učiteľ v publikácii inšpiráciu pre rôzne formy práce (diskusia, projekty, bádateľské aktivity)?

- Poskytuje publikácia vzory riešení, hodnotiace rubriky či kritériá, ktoré uľahčujú hodnotenie?
- Obsahuje publikácia konkrétne tipy na prácu s heterogénnou triedou (náročnejšie úlohy pre nadaných, oporné úlohy pre žiakov, ktorí potrebujú viac času)?
- Sú k dispozícii sprievodné materiály pre učiteľa (metodické príručky, digitálne databázy úloh, testy)?

Kvalitná edukačná publikácia je v tomto zmysle partnerom učiteľa, nielen zdrojom textu.

4.3 Hodnotenie z pohľadu žiaka

Najdôležitejším „recenzentom“ edukačnej publikácie je v konečnom dôsledku žiak. Je to on, kto s učebnicou alebo pracovným zošitom pracuje každodenne, a jeho skúsenosť rozhoduje, či publikácia skutočne podporuje učenie alebo, naopak, zvyšuje bariéry.

Výskumy aj skúsenosti zo škôl ukazujú, že žiaci oceňujú publikácie, ktoré sú:

- prehľadné – text je bohato členený, dôležité informácie sú zvýraznené, jednotlivé časti stránky majú jasnú funkciu,
- vizuálne podnetné a funkčné – obrázky, schémy a grafy pomáhajú porozumeniu, nie sú len dekoráciou,
- zrozumiteľné – pojmy sú vysvetlené, vety nie sú zbytočne komplikované, zadania úloh sú jednoznačné,
- motivujúce – obsahujú úlohy s prepojením na reálny život, priestor na voľbu, projekty a tvorivé aktivity,
- podporujúce sebakontrolu – obsahujú kontrolné otázky, kľúčové pojmy, súhrny, prípadne kľúče k vybraným úlohám.

Medzinárodné merania PISA a PIRLS potvrdzujú, že žiaci lepšie zvládajú komplexné úlohy vtedy, keď sú texty podporené vizuálnymi oporami, keď majú jasnú štruktúru a keď majú žiaci možnosť voľiť si prístup k riešeniu (OECD, 2019, 2023).

Pri hodnotení učebnice z perspektívy žiaka má preto zmysel systematicky zbierať „hlas žiakov“ napríklad prostredníctvom krátkych dotazníkov, rozhovorov, žiackych rád či fokusových skupín. V slovenskom prostredí je táto dimenzia zatiaľ využívaná skôr sporadicky, no práve ona môže upozorniť na problémy, ktoré dospelým unikajú (napr. nejasné zadania, preplnené strany, neprimerane dlhé texty).

4.4 Empirické overovanie účinnosti edukačných publikácií

Vyspelé vzdelávacie systémy sa pri hodnotení edukačných publikácií nespoliehajú iba na expertné posudky, ale využívajú aj empirické overovanie, pilotné testovanie v školách, porovnávanie výsledkov žiakov či kvalitatívne analýzy práce s učebnicou na hodinách.

Medzinárodné štúdie ukazujú, že spôsob, akým sú učebnice štruktúrované, a typy úloh, ktoré učebnica ponúka, súvisia s tým, ako žiaci riešia úlohy vyššej náročnosti – najmä úlohy zamerané na aplikáciu, uvažovanie a interpretáciu dát (napr. OECD, 2019).

Empirické overovanie môže zahŕňať napríklad pozorovanie hodín, na ktorých sa s publikáciou pracuje, analýzu typických chýb žiakov pri riešení úloh, porovnávanie výsledkov žiakov, ktorí pracujú s rôznymi materiálmi, rozhovory s učiteľmi a so žiakmi o tom, čo im publikácia uľahčuje a čo sťažuje. Takéto údaje poskytujú dôležitú spätnú väzbu pre autorov aj vydavateľov, no zároveň môžu slúžiť ako podklad pre revízie ŠVP – ak sa ukáže, že niektoré požiadavky sú pre danú vekovú skupinu systematicky náročné.

4.5 Proces hodnotenia s cieľom vydávania certifikátu

Proces vydávania certifikátu Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR je formálnym aj odborným posúdením kvality edukačných publikácií. Zjednodušene prebieha v nasledujúcich krokoch podľa aktuálne platných dokumentov (12/2025). Vybraný stručný opis krokov je všeobecným rámcom, ktorý je znázornený aj schematicky, pre vybrané druhy edukačných publikácií.

1. Podanie žiadosti vydavateľstvom alebo autorom:

- predloženie žiadosti o udelenie certifikátu na pripravenom formulári MŠVVaM SR,
- čestné vyhlásenie o originalite a autorských právach.

2. Formálna kontrola dokumentácie:

- úplnosť žiadosti,
- oznámenie kontaktných údajov recenzenta z registra recenzentov.

3. Odborné recenzné posudky:

- vydavateľ kontaktuje recenzenta, uzatvorí spolu dohodu o vykonaní práce,
- recenzent vypracuje recenzný posudok.

4. Doplnenie dokumentácie na ministerstve:

- určený počet vyhotovení edukačnej publikácie,
- koncepčný zámer sady edukačných publikácií,
- doklad o autorských právach.

5. Posúdenie úplnosti predloženej dokumentácie:

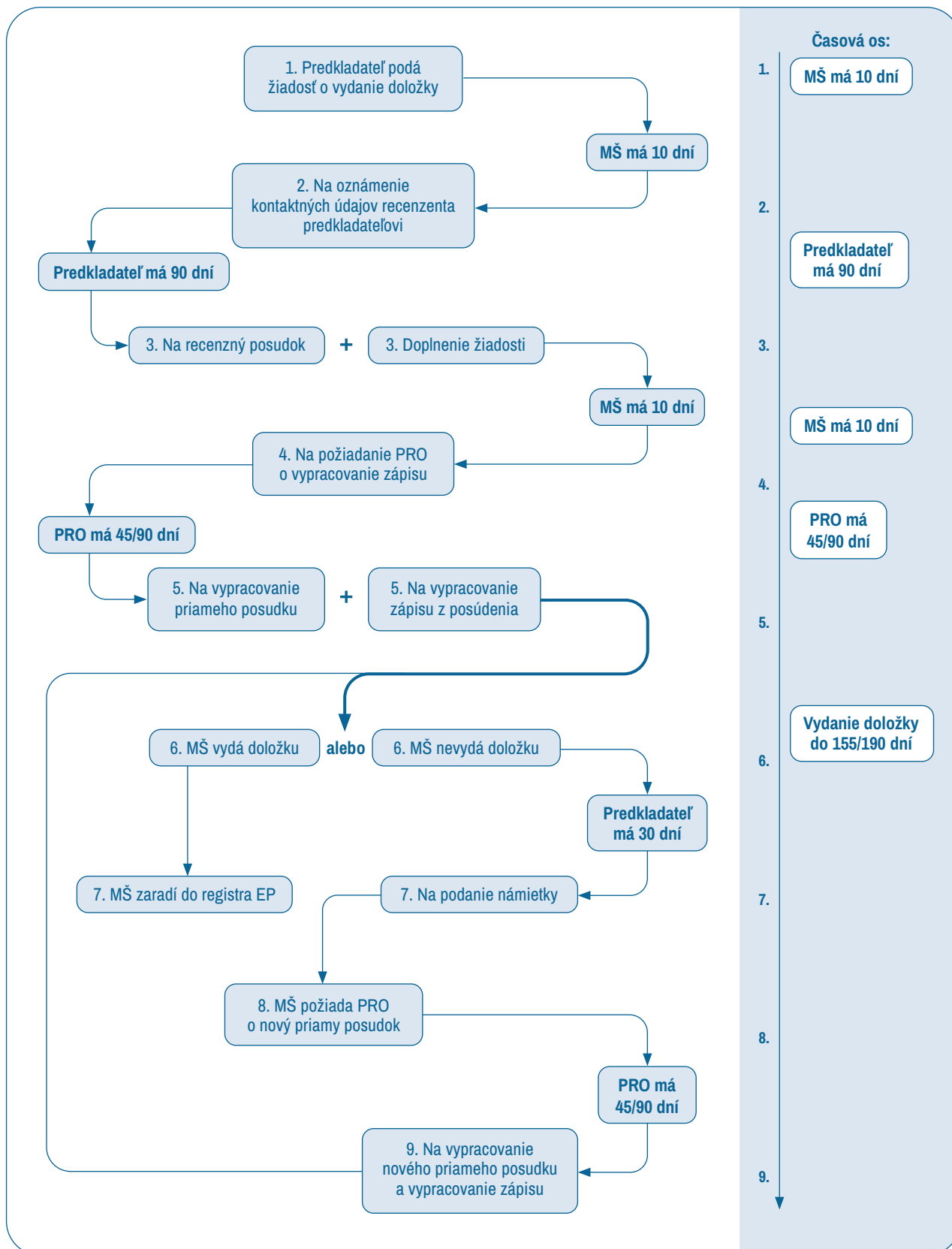
- ak je neúplná, požiadajú sa o doplnenie,
- ak je úplná, žiadajú sa o posúdenie vybranej priamo riadenej organizácie.

6. Vypracovanie hodnotenia priamo riadenou organizáciou:

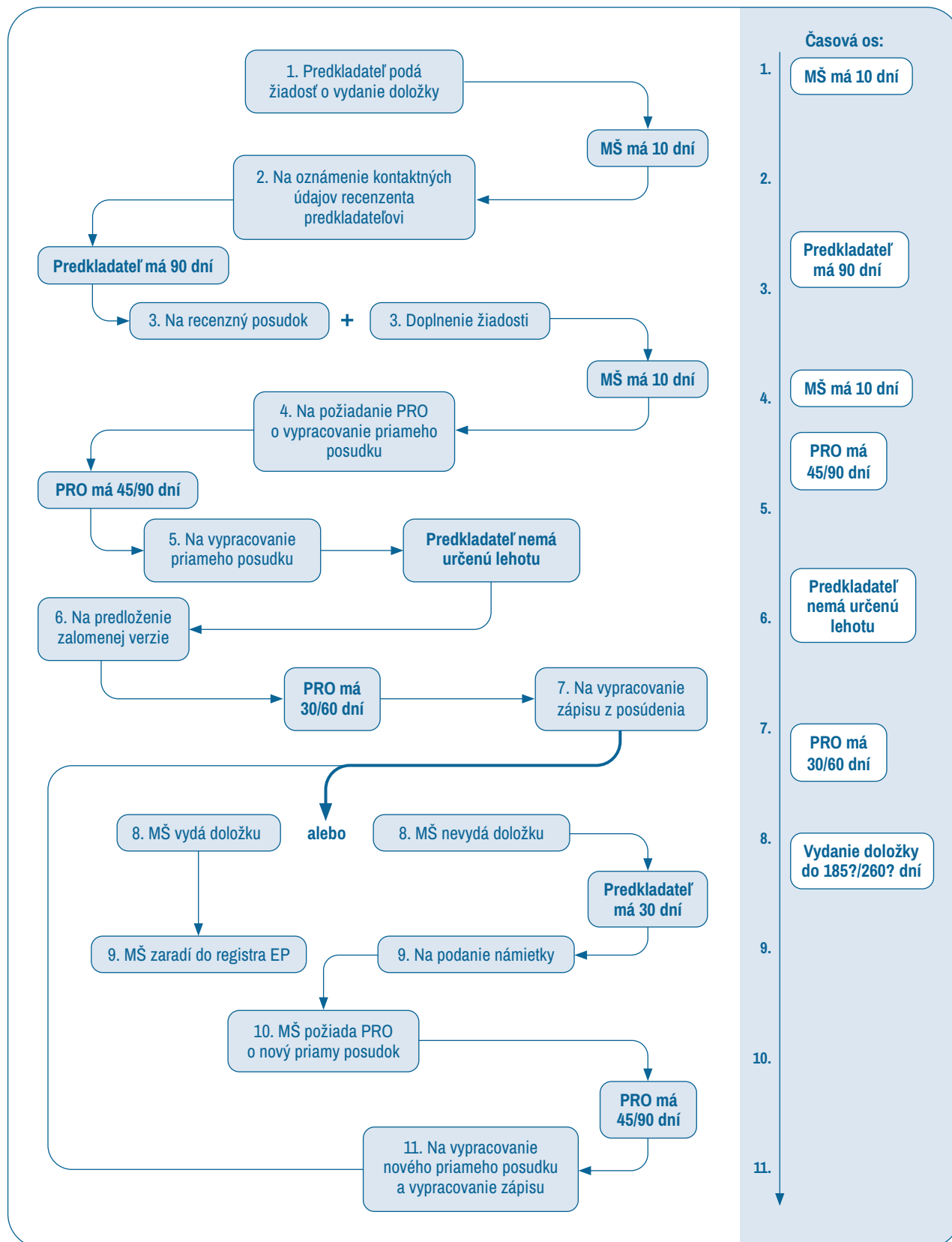
- posúdenie súladu s princípmi výchovy a vzdelávania, s cieľmi výchovy a vzdelávania a príslušným štátnym vzdelávacím programom,
- posúdenie na základe stanovených kritérií na hodnotenie kvality edukačných publikácií,
- vypracovanie zápisu z posúdenia s odporúčaním/neodporúčaním vydať certifikát.

7. Rozhodnutie ministerstva:

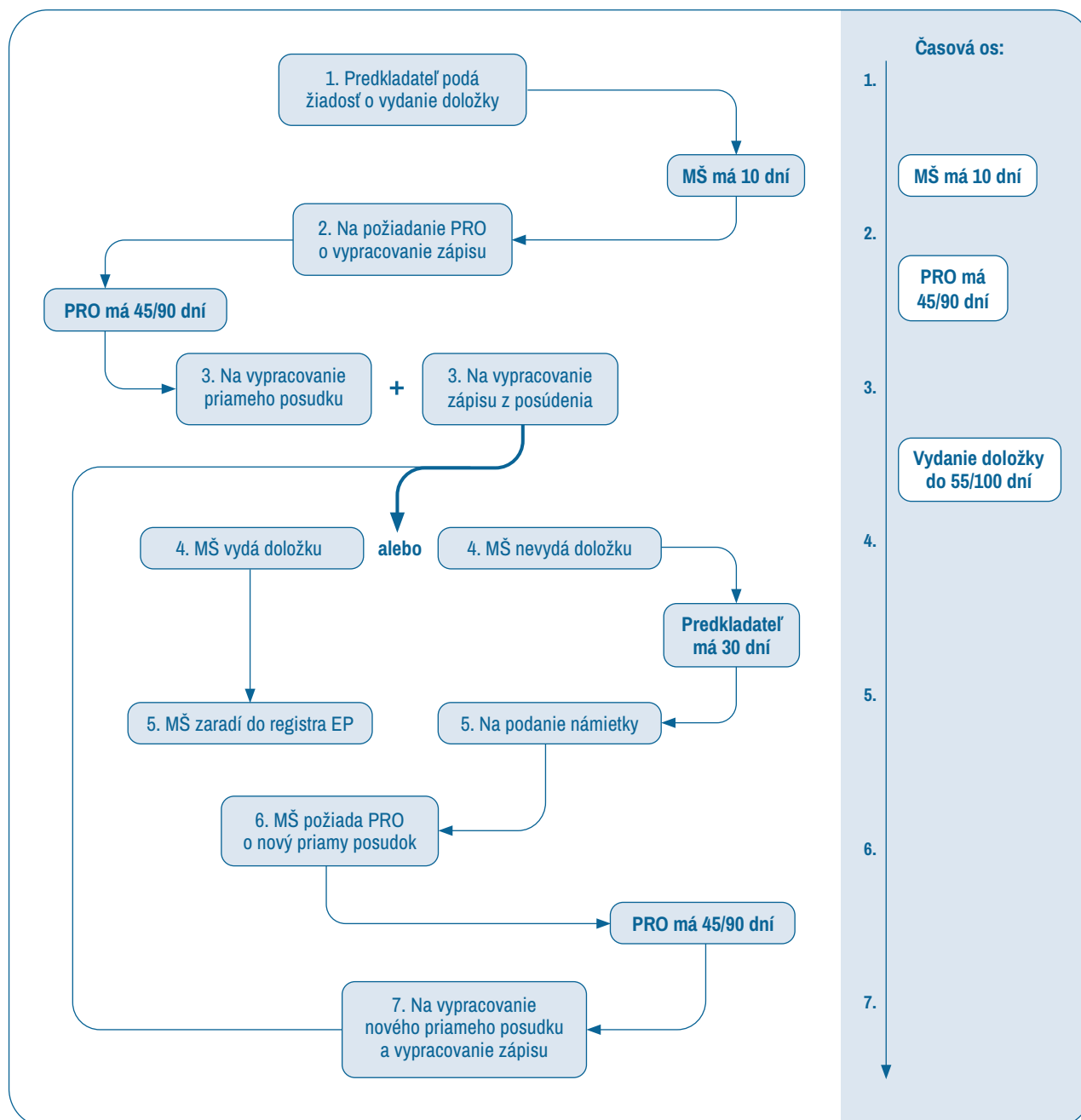
- vydanie alebo nevydanie certifikátu, výzva na úpravy,
- zaradenie do Registra edukačných publikácií.

Obrázok 7: Schematické znázornenie posudzovacieho procesu učebnice alebo zalomenej verzie učebnice

Obrázok 8: Schematické znázornenie posudzovacieho procesu autorsky a redakčne spracovaného rukopisu

Obrázok 9: Schematické znázornenie posudzovacieho procesu prekladu edukačnej publikácie

4.5.1 Nedostatky vedúce k návrhom na nevydanie certifikátu

Typické chyby v rukopisoch edukačných publikácií sa opakujú naprieč predmetmi aj stupňami vzdelávania a často výrazne znižujú kvalitu materiálu ešte pred samotným didaktickým hodnotením. Jednou z najčastejších chýb je nesúlady so štátnym vzdelávacím programom. Buď sa v publikácii objavujú odborné témy, ktoré presahujú rámec príslušného ročníka, alebo, naopak, chýbajú výkonové štandardy, ktoré by publikácia mala rozvíjať. V oboch prípadoch vzniká disproporcia medzi tým, čo má žiak podľa ŠVP zvládnuť, a tým, čo publikácia ponúka.

Ďalším problémom je prehustený text, ktorý sa vyznačuje nadmerným množstvom pojmov bez vizuálnych opôr, bez grafických prvkov, odsekov či zvýraznení. Tento typ textu je pre žiakov, najmä na nižších stupňoch vzdelávania, ťažko čitateľný a didakticky neefektívny. S tým súvisí aj používanie jazykovo náročných alebo abstraktných formulácií, ktoré nereflektujú vekové možnosti cieľovej skupiny.

Opakovane sa objavujú aj nejasné alebo nejednoznačné zadania úloh. Ide najmä o úlohy formulované príliš všeobecne, napríklad typu *Vysvetli.* alebo *Doplň.*, bez uvedenia kontextu, kritérií či príkladov. Častým nedostatkom je aj monotónnosť – celá kapitola môže obsahovať iba jeden typ úloh, čo bráni rozvoju rôznych kognitívnych úrovní.

Kvalitu publikácie výrazne znižuje didaktická nevyváženosť, keď sa prevažná časť úloh sústreďuje na reprodukciu faktov, zatiaľ čo úlohy rozvíjajúce aplikáciu, interpretáciu, analýzu alebo riešenie problémov sú zastúpené minimálne alebo úplne chýbajú. Takéto publikácie nereflektujú moderné didaktické prístupy ani ciele ŠVP.

V mnohých rukopisoch sa objavujú aj chyby v grafoch, ilustráciách a vo vizuálnych prvkoch. Často chýba legenda, popisy osí sú nesprávne alebo neúplné, obrázky nemajú dostatočné rozlíšenie alebo sú graficky nejasné. Tieto nedostatky oslabujú názornosť a môžu viesť k nesprávnemu porozumeniu obsahu.

Významnou skupinou chýb sú neinkluzívne riešenia. Ide napríklad o malé písmo, slabý kontrast farieb, dlhé a nečlenené texty, náročné formulácie alebo zadania, ktoré nereflektujú potreby žiakov so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Rovnako problematické sú formy práce, ktoré sú jednostranné a neumožňujú adaptáciu na rôzne typy žiakov.

Napokon treba spomenúť aj hodnotové nedostatky, ktoré sa môžu prejavovať v stereotypoch, nevyvážených interpretáciách dejinných udalostí, prítomnosti predsudkov alebo kultúrnych skreslení. Takéto chyby sú zvlášť citlivé, keďže učebnica má formovať hodnoty žiakov a podporovať demokratické, otvorené a rešpektujúce prostredie.

Tieto typické nedostatky ukazujú, že kvalitná edukačná publikácia nevzniká iba odbornou znalosťou autora, ale vyžaduje premyslenú didaktickú prácu, testovanie v praxi, viacnásobnú kontrolu a citlivý prístup k inklúzii a hodnotám.

4.5.2 Modelový postup hodnotenia edukačnej publikácie (optikou recenzenta)

Modelový postup hodnotenia edukačnej publikácie sa riadi rámcom stanovených kritérií, ktoré zdôrazňujú tri základné oblasti: kurikulárny súlad, didaktická kvalita a eticko-inkluzívne spracovanie. Recenzent tieto oblasti posudzuje systematicky, pričom jednotlivé kroky na seba logicky nadväzujú.

Prvým krokom je úvodné prečítanie edukačnej publikácie ako celku, ktoré slúži na zachytenie jej celkovej štruktúry, prehľadnosti a čitateľnosti. Recenzent si kladie otázky: *Je kapitola logicky usporiadaná? Vedie žiaka postupne? Je text zrozumiteľný pre cieľovú vekovú skupinu?* Ide o orientačnú fázu, ktorá umožňuje identifikovať základné silné a slabé stránky a zároveň vytvára rámec pre detailnejšie hodnotenie.

Nasleduje kontrola súladu so štátnym vzdelávacím programom, ktorá predstavuje prvú zo zákonom stanovených hodnotiacich oblastí. Recenzent hodnotí, či publikácia pokrýva obsahové a výkonové štandardy, či obsah nepresahuje ani nepodhodnocuje rámec príslušného ročníka a či formulované aktivity skutočne umožňujú dosiahnuť deklarované ciele. Pri tomto kroku nestačí iba identifikovať výskyt požadovaných pojmov – dôležité je posúdiť, či sú primerane vysvetlené a didakticky využité. Nesúlad so ŠVP je častým dôvodom na neudelenie certifikátu, preto je táto kontrola kľúčová.

Tretím krokom je analýza didaktickej stavby publikácie, ktorá nadväzuje na druhú oblasť kritérií – kvalitu didaktického spracovania. Recenzent posudzuje, či kapitola obsahuje úvodnú motiváciu, či výklad nadväzuje na predchádzajúci obsah a či sú príklady a úlohy gradované od jednoduchších k náročnejším. Sleduje sa pestrosť typov úloh, vyváženosť medzi reprodukciou a aplikáciou, prítomnosť problémového riešenia, prepojenie s každodennými situáciami a práca s chybou. Dobre vystavaná didaktická architektúra je znakom funkčnej publikácie a výrazne ovplyvňuje jej využiteľnosť v praxi. Súčasťou je aj posúdenie vizuálneho spracovania. Recenzent hodnotí čitateľnosť textu, vhodnosť typografie, kontrast farieb, prehľadnosť strán a funkčnosť vizuálnych opôr. Skúma tiež, či publikácia myslí na žiakov so špeciálnymi potrebami prostredníctvom jasných inštrukcií, konzistentných ikon, primeranej dĺžky textov či vizuálnych opôr. Recenzent ďalej hodnotí terminologickú presnosť, primeranosť používaného jazyka a zrozumiteľnosť definícií. Sleduje, či text nie je zbytočne komplikovaný, či sa nepoužívajú abstraktné alebo odborné výrazy bez vysvetlenia a či sa jazyková úroveň zhoduje s požiadavkami ŠVP aj s vekovými možnosťami žiakov. Jazyková správnosť je pritom rovnako dôležitá ako správnosť obsahová.

Osobitne sú vyčlenené etické kritériá zamerané na hodnotovú a kultúrnu vyváženosť: absencia stereotypov, rešpektujúce zobrazenie rozmanitosti a primerané narábanie s citlivými témami.

Na základe týchto krokov recenzent identifikuje kritické miesta a potenciálne riziká, ktoré môžu negatívne ovplyvniť kvalitu publikácie alebo zabrániť udeleniu certifikátu. Môžu to byť nesprávne informácie, didaktické nedostatky, nefunkčné vizuálne prvky, metodická nevyváženosť alebo neetické prvky v texte či obrazoch. Cieľom nie je publikáciu dehonestovať, ale jasne pomenovať aspekty, ktoré je potrebné upraviť.

Posledným krokom je formulovanie odporúčaní pre autora a vydavateľa. Recenzent sumarizuje, ktoré prvky sú kvalitné a ktoré vyžadujú prepracovanie, doplnenie alebo úplnú revíziu. Odporúčania sú koncipované tak, aby boli konštruktívne, konkrétne a metodicky opodstatnené. V prípade závažných nedostatkov recenzent uvádza aj to, ktoré aspekty predstavujú prekážku udelenia certifikátu a musia byť odstránené.

Takto vystavaný modelový postup zabezpečuje, že recenzné hodnotenie je transparentné, odborné a v súlade s požiadavkami kurikula. Edukačná publikácia nie je posudzovaná izolovane, ale v kontexte celého vzdelávacieho procesu.

5

Spolupráca a sieťovanie

Kvalitná edukačná publikácia zriedkavo vzniká v izolácii. Skúsenosti zo škôl, z výskumu aj z vydavateľskej praxe ukazujú, že najlepšie materiály sú výsledkom spoločnej práce autorov, didaktikov, grafikov, učiteľov, žiakov, vydavateľstiev a odborných inštitúcií. Tam, kde sa tieto perspektívy stretávajú, bývajú učebnice metodicky prepracovanejšie, lepšie zohľadňujú prax a sú bližšie potrebám žiakov.

Kvalita učebníc rastie najmä vtedy, keď sa na ich tvorbe podieľajú viaceré tímy, a to predmetoví odborníci, didaktici, učitelia z praxe, grafici a recenzenti.

5.1 Spolupráca vydavateľstiev a odborných inštitúcií

Vydavateľstvá zohrávajú kľúčovú úlohu pri technickej, organizačnej a distribučnej stránke tvorby edukačných publikácií. Poznajú trh, logistiku, finančné limity a očakávania škôl. Na druhej strane stoja odborné inštitúcie, napríklad Národný inštitút vzdelávania a mládeže (NIVaM), fakulty vysokých škôl, výskumné pracoviská či metodické centrá, ktoré garantujú súlad s kurikulumom a metodickú kvalitu.

Spolupráca medzi týmito dvoma pólmi je dôležitá z viacerých dôvodov:

- vydavateľ prináša znalosť potrieb trhu a škôl,
- odborná inštitúcia prináša garanciu obsahu a didaktiky,
- spoločná komunikácia umožňuje priebežné doladovanie rukopisov podľa spätnej väzby z terénu.

Transparentná spolupráca medzi inštitúciami je dôležitým predpokladom toho, aby sa na trh dostávali publikácie, ktoré sú časovo udržateľné, metodicky aktualizované a zladené s reformou.

5.2 Partnerstvá medzi autormi, učiteľmi, školami a odborníkmi

Autori prinášajú odbornosť v danom predmete a autorskú víziu. Nie vždy však majú detailnú skúsenosť s každodenným fungovaním školy – s časovými limitmi, heterogenitou tried, s prácou so žiakmi so ŠVVP či s konkrétnymi výzvami v rôznych regiónoch. Preto je dôležité, aby sa na tvorbe publikácií podieľali aj učitelia z praxe, ktorí poznajú realitu triedy, školy, ktoré poskytujú prostredie na pilotné overovanie, odborníci z pedagogiky, didaktík a špeciálnej pedagogiky, ktorí dohliadajú na metodickú vyváženosť a inklúziu.

Takto vytvorené partnerstvo má viacero prínosov:

- autori získavajú konkrétne podnety (čo funguje, čo je nerealistické),
- učitelia vnímajú výslednú publikáciu ako „svoj“ nástroj a majú väčšiu motiváciu ju používať,
- školy môžu publikáciu spoluutvárať, nielen pasívne prijímať,
- odborníci zabezpečujú, aby publikácia rešpektovala aktuálne poznatky o učení a inklúzii.

Zahraničné skúsenosti (napr. Fínsko) ukazujú, že pilotné testovanie učebníc priamo v školách a úzka spolupráca autorov s učiteľmi a tvorcami kurikula patria k faktorom, ktoré prispievajú k vyššej spokojnosti a k lepšiemu zosúladeniu medzi kurikulom a realitou triedy.

5.3 Spätná väzba zo školskej praxe a jej zapracovanie

Spätná väzba zo škôl nie je „kritika navyše“, ale kľúčová súčasť učebnicového cyklu – od prvého návrhu cez pilotné overovanie až po revízie a nové vydania. Průcha (1998) opisuje učebnicu ako dynamický nástroj, ktorý má byť priebežne upravovaný na základe skúseností z triedy a školskej praxe.

Spätná väzba môže mať rôzne podoby: dotazníky pre učiteľov a žiakov, skupinové diskusie, pozorovania pri vyučovaní alebo porovnávanie výsledkov žiakov, ktorí publikáciu používali, s tými, ktorí pracovali s iným materiálom. Skúsenosti z pilotného overovania učebníc (vlastný prieskum) potvrdzujú, že publikácie, ktoré prešli aspoň cyklom testovania v školách, vykazovali vyššiu spokojnosť učiteľov aj žiakov. Takáto spätná väzba umožnila autorom upraviť nielen obsah, ale aj grafiku a metodické poznámky.

Dôležité však je, aby sa táto spätná väzba nezastavila na zbere dát. Skutočná hodnota vzniká až vtedy, keď sa poznatky pretavia do úprav – keď autori text preformulujú, vydavateľ zmení grafické riešenie alebo sa doplní nový typ úloh.

Moderné prístupy odporúčajú kombinovať kvantitatívne a kvalitatívne metódy – dotazníky, rozhovory, pozorovanie, analýzu výsledkov žiakov. Význam systematickej reflexie a spätnej väzby pri zlepšovaní vyučovania je významný a podobné zásady možno uplatniť aj pri zlepšovaní vzdelávacích materiálov.

Príkladom dobrej praxe sú tzv. „pilotované učebnice“, keď školy testujú pripravované materiály priamo v triedach a autori a vydavatelia priebežne reagujú na podnety učiteľov a žiakov. Takto sa uzatvára kruh: od školy k autorovi, od autora k vydavateľovi a späť do školy. Publikácia sa tak stáva živým nástrojom učenia, nie statickým produktom.

Spätná väzba sa v teórii učebníc chápe ako nevyhnutná súčasť „učebnicového cyklu“ – od návrhu cez pilotné testovanie až po finalizáciu a následné revízie. Učebnica nie je statickým produktom, ale dynamickým nástrojom, ktorý sa má meniť v reakcii na skúsenosti zo školskej praxe.

5.4 Profesionálne učenie sa a sieťovanie škôl v oblasti edukačných publikácií

Spolupráca pri tvorbe a hodnotení edukačných publikácií sa môže stať aj príležitosťou pre profesionálny rozvoj učiteľov. Školy môžu vytvárať predmetové tímy, ktoré spoločne analyzujú učebnice a plánujú prácu s nimi, sieť spolupracujúcich škôl, ktoré si vymieňajú skúsenosti s konkrétnymi publikáciami, alebo online komunity praxe, v ktorých učitelia zdieľajú nápady, pracovné listy, projekty a spätnú väzbu.

TALIS 2018 ukazuje, že školy, kde je bežné kolegiálne učenie sa, spoločné plánovanie a zdieľanie materiálov, vykazujú stabilnejšie vyučovacie postupy a vyššiu mieru profesijnej spokojnosti učiteľov (OECD, 2020).

Pre slovenský kontext to znamená, že diskusia o učebniciach nemá prebiehať iba „zhora“ (pri schvaľovaní), ale aj „zdola“, medzi učiteľmi a školami. Tým sa posilňuje kultúra profesijnej spolupráce a zdieľania, ktorá je jedným z nosných prvkov kurikulárnej reformy.

5.5 Fázový model spolupráce pri tvorbe edukačnej publikácie

Tvorba edukačnej publikácie je proces, ktorý prebieha v niekoľkých navzájom prepojených etapách. Každá z nich si vyžaduje spoluprácu viacerých aktérov a každá má svoj nezastupiteľný význam.

Celý proces sa začína návrhom a tvorbou konceptu, v ktorom autor spolu s odborným garantom definujú základné ciele publikácie, jej štruktúru a didaktické smerovanie. Táto fáza zahŕňa rozhodnutia o rozsahu tém, ich nadväznosti podľa ŠVP, o profilovaní žiaka, pre ktorého je publikácia určená, aj o základnej grafickej identite knihy. Kvalitný koncept je dôležitý preto, že slúži ako pevný rámec, ku ktorému sa autori vracajú počas celého procesu.

Na koncept nadväzuje tvorba hrubého rukopisu. Autor rozpracúva text kapitol, úlohy, príklady a návrhy vizuálnych prvkov. Editor súbežne kontroluje jazykovú konzistenciu, terminologickú správnosť a logickú výstavbu textu. Táto fáza pripomína kladenie základov stavby – rukopis ešte nie je finálny, ale už má jasné kontúry a obsahuje všetky kľúčové komponenty publikácie.

Keď je rukopis kompletný, nasleduje didaktická revízia. Do procesu vstupuje didaktik a učitelia z praxe, ktorí posudzujú publikáciu „optikou triedy“. Overujú, či je obsah vekovo primeraný, či úlohy gradujú od jednoduchších k náročnejším, či je kapitola časovo zvládnuteľná na vyučovaní a či ponúka variabilitu pre rôznorodé skupiny žiakov. V tejto fáze sa často objavujú návrhy na doplnenie aktivít, preformulovanie ťažkých viet alebo pridanie vizuálnych opôr, všetkého, čo zvyšuje didaktickú funkčnosť publikácie.

Následne prichádza pilotné overovanie v školách. Toto je kľúčový moment, v ktorom sa overuje, ako publikácia „dýcha“ v reálnom prostredí. Žiaci pracujú s vybranými kapitolami, učitelia sledujú ich porozumenie a reakcie, testuje sa časová náročnosť, čitateľnosť aj funkčnosť úloh. Výstupom z pilotáže sú konkrétne podnety – čo žiakom pomohlo, čo im bolo nejasné, kde potrebujú viac príkladov alebo jednoduchší jazyk. Pilotáž predstavuje pri tvorbe učebníc to isté, čo skúšobná jazda pri návrhu nového modelu auta: nič nenahradí reálnu skúsenosť.

Pripomienky z pilotáže sa následne zapracúvajú do rukopisu. Autori a editori preformulujú nejasné pasáže, dopĺňajú chýbajúce úlohy, upravujú grafiku, posilňujú metodické poznámky a harmonizujú jazyk v celej publikácii. Ide o jednu z najnáročnejších, ale zároveň najproduktívnejších fáz, v ktorej sa z dobrého rukopisu môže stať naozaj kvalitná edukačná publikácia.

Až potom prichádzajú odborné recenzie – najprv interné, neskôr aj tie, ktoré sú súčasťou procesu vydávania certifikátu MŠVVAŠ. Recenzenti posudzujú súlad so ŠVP, odbornú správnosť, didaktickú funkčnosť, jazykovú úroveň, inkluzívnosť aj grafické spracovanie. Ich pripomienky môžu byť zásadné, a preto sú dôležitým mechanizmom zabezpečovania kvality. Až publikácia, ktorá úspešne prejde recenzným procesom a zapracuje odporúčania, je pripravená na finalizáciu.

Záverečná fáza prebieha vo vydavateľstve. Zahrňa finálnu jazykovú a grafickú úpravu, prípravu na tlač alebo digitálne spracovanie, administratívne kroky spojené s udeľovaním certifikátu, ako aj distribúciu do škôl. Vydavateľ zároveň zabezpečuje komunikáciu so školami a môže poskytovať aj metodickú podporu či školenia k práci s publikáciou.

Celý tento proces ukazuje, že edukačná publikácia nevzniká „za stolom jediného autora“, ale v prostredí spolupráce a neustálej korekcie. Každá fáza slúži ako poistka kvality – koncept zaručuje zmysluplnú štruktúru, didaktická revízia funkčnosť, pilotáž použiteľnosť a recenzie odbornú správnosť. Až prepojením týchto etáp vzniká publikácia, ktorá je nielen metodicky prepracovaná, ale aj prakticky využiteľná a prínosná pre učiteľa i žiaka.

Záver

Tvorba a hodnotenie edukačných publikácií je náročná, tvorivá aj zodpovedná úloha. Žiadna učebnica nevzniká „od stola“ – je výsledkom odborného premýšľania, pedagogických princípov, rešpektovania potrieb žiakov a snahy podporiť učiteľa v jeho každodennej práci. Tento sprievodca ponúka rámec, ktorý môže autorom, recenzentom, vydavateľom pomôcť vytvoriť publikácie, aké si dnešná škola zaslúži: premyslené, didakticky funkčné, inkluzívne a v súlade s moderným kurikulumom.

Kvalitná učebnica nerieši všetko sama, ale dokáže veľa – môže uľahčiť učenie, prebudiť zvedavosť, vytvoriť priestor na samostatnosť, podporiť premýšľanie a učiť žiakov vidieť súvislosti. Môže tiež posilniť učiteľskú istotu, znižovať prípravnú záťaž, ponúknuť oporu tam, kde chýba čas či zdroje, a umožniť diferencovať výučbu v triedach, ktoré sú prirodzene rôznorodé.

Vo vzdelávaní vstupujeme do obdobia, v ktorom bude kvalita edukačných publikácií rozhodovať o úspechu kurikulumných zmien viac ako kedykoľvek predtým. Štátny vzdelávací program môže priniesť jasnú víziu, avšak jej naplnenie sa parciálne odohráva v učebniciach, pracovných zošitoch a digitálnych zdrojoch, s ktorými žiaci a učitelia pracujú každý deň. Preto má význam premýšľať nad tým, ako publikácie vznikajú, aké princípy uplatňujú a aké podmienky pre učenie vytvárajú.

Predkladaná publikácia nechce dávať definitívne odpovede, ale skôr otvárať dvere. Ponúka spoločný jazyk pre odbornú diskusiu, oporu pri tvorbe i hodnotení aj povzbudenie pre tých, ktorí chcú publikácie posúvať vpred. Ak sa nám podarí vytvárať materiály, ktoré sú zrozumiteľné, premyslené, motivujúce a rešpektujúce potreby žiakov, prispějeme k tomu, aby sa škola stala priestorom skutočného učenia.

Učebnice môžu ukázať smer – ale my všetci rozhodujeme o tom, akou cestou sa vydáme. Nech je tento sprievodca pozvánkou k profesionálnej spolupráci, k odvahe inovovať a k vízii vzdelávania, ktoré žiakov nielen učí, ale aj rozvíja.

Literatúra

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. Longman.
- Gardner, H. (2011). *The unschooled mind: How children think and how schools should teach*. Basic Books.
- IEA. (2020). *TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science*. TIMSS & PIRLS International Study Center. <https://timss2019.org/>
- Juščáková, Z. (2020). *Hodnotenie kvality učebníc učiteľmi*. Dejepis pre 5. – 9. ročník ZŠ s VJS a osemročné gymnáziá. Správa z výskumnej sondy. ŠPÚ. https://www.statpedu.sk/files/sk/vyskum/publikacna-cinnost/publikacie/vyskumna-sprava-hkuu_prilohy_dejepis.pdf
- Kalhous, Z., Obst, O. a kol. (2009). *Školní didaktika*. Portál.
- Knecht, P., Janík, T. a kol. (2008). *Učebnice z pohľadu pedagogického výzkumu*. Paido.
- Kolovou, A., van den Heuvel-Panhuizen, M., & Bakker, A. (2009). Non-routine problem solving tasks in primary school mathematics textbooks: A needle in a haystack. *Mediterranean Journal for Research in Mathematics Education*, 8(2), 31–68.
- Maňák, J., & Švec, V. (2003). *Výukové metody*. Paido.
- Mihajlovska, B., Van Staden, S., Đukić, D., & Andonova Mitrevska, T. (2025). Comparing texts used in PIRLS with mother tongue textbooks in the Dinaric region: Are students well prepared to take the test? In N. Crato (Ed.), *Dinaric perspectives on PIRLS 2021* (IEA Research for Education, Vol. 17, pp. 51–72). Springer.
- Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.). (2019). *PIRLS 2021 assessment frameworks*. TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College & IEA.
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Hooper, M. (2017). *PIRLS 2016 international results in reading*. TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education at Boston College. <https://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/international-results/>
- NIVaM. (n. d.). *Kritériá na hodnotenie edukačných publikácií*. <https://www.statpedu.sk/sk/svp/edukacne-publikacie/kriteria-hodnotenie-edukacnych-publikacii/>
- OECD. (2015). *Students, Computers and Learning: Making the Connection*. PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264239555-en>
- OECD. (2019). *PISA 2018 results (Volume I–III)*. OECD Publishing.
- OECD. (2019). *PISA 2018 results (Volume I): What Students Know and Can Do*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>
- OECD. (2019). *TALIS 2018 results: Teachers and school leaders as lifelong learners (Vol. 1)*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d0bc92a-en>
- OECD. (2020). *TALIS 2018 Results (Volume II): Teachers and School Leaders as Valued Professionals*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/19cf08df-en>
- OECD. (2021). *21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/a83d-84cb-en>
- OECD. (2023). *PISA 2022 results (Volume I–III)*. OECD Publishing.
- OECD. (2023). *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
- Průcha, J. (1998). *Učebnice: Teorie a analýzy edukačného média*. Paido.
- Rehúš, M. (2010). Najlepšie zahraničné skúsenosti v učebnicovej politike. https://www.ineko.sk/file_download/555/Ucebni-ce+analyza.pdf
- Rehúš, M. (2016). *Zviazané učebnice*. <https://www.minedu.sk/data/att/f75/9641.3c13b6.pdf>

Scott, T., & Husain, F. N. (2021). Textbook reliance: Traditional curriculum dependence is symptomatic of a larger educational problem. *Journal of Educational Issues*, 7(1), 233-248. <https://doi.org/10.5296/jei.v7i1.18447>

Školský zákon. (2008). *Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Zbierka zákonov Slovenskej republiky.

ŠPÚ. (2015a). *Monitorovanie využívania a vhodnosti učebníc na základných a stredných školách z pohľadu učiteľov*. Priebežná správa. <https://shorturl.at/8V4J8>

ŠPÚ. (2015b). *Záverečná správa o využívaní a vhodnosti učebníc na základných a stredných školách z pohľadu učiteľov*. <https://shorturl.at/fHrI3>

ŠPÚ. (n. d.). *Monitorovanie využívania a vhodnosti učebníc na základných a stredných školách z pohľadu učiteľov*. Výskumná úloha. <https://shorturl.at/aArw0>

ŠVP ZV. (2023). *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie*. https://www.minedu.sk/data/files/11808_statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-cely.pdf

UNESCO. (2023). *Arts Education Policy Review: Trends and Challenges in Arts Education Worldwide*. UNESCO.

Tvorba a hodnotenie edukačných publikácií

Sprievodca

Autori:

Mgr. Dominika Koperová, PhD.

Recenzenti:

PaedDr. Roman Baranovič
PhDr. Andrea Galovičová

Jazyková úprava:

PhDr. Martin Lokša

Grafické spracovanie:

Miroslav Lukačovič

Vydal: NIVaM
Vydanie: prvé
Formát: elektronický
Rok vydania: 2026

ISBN: 978-80-565-1703-1

EAN: 9788056517031

